

OVER Oegstgeest

Halfjaarlijks tijdschrift
35e jaargang nummer 1
Mei 2023
Losse nummers: € 5,00

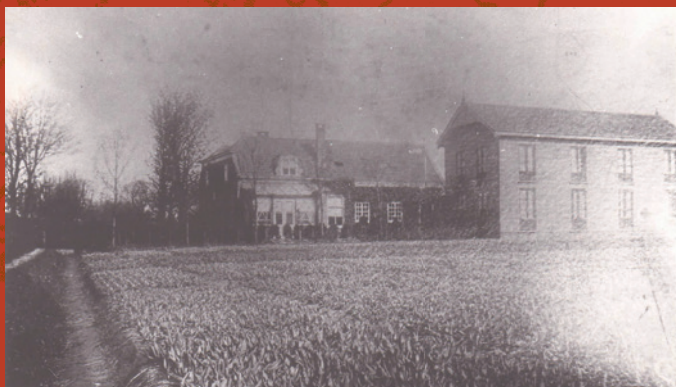
EEN UITGAVE VAN DE HISTORISCHE VERENIGING OEGSTGEEST

Een slimme meid is op haar toekomst voorbereid

Endegeest, de eerste anderhalf duizend jaar

Bollen in het dorp

De nieuwe burgemeester van Oegstgeest

(Familie-foto.)

Hoe reserve-majoor Sikkens voor de Duitse bezetter koos

LAREN.

GEEN

PARTIJ-POLITIEK

Stemt lijst 10: O. L. J. SIKKENS,
Zelfstandig Neutrale Partij

6

Inhoud

Oegstgeest biedt veredelende en verheffende ontspanning ▶ 4

De Oudenhofmolen is verdrietig ▶ 5

Een goochelende NSB-burgemeester: hoe reserve-majoor Sikkens voor de Duitse bezetter koos ▶ 6

Lezersreactie ▶ 11

Ons tijdschrift *Over Oegstgeest*: leuk en leerzaam om te lezen, maar minstens zo leerzaam en leuk om voor te schrijven ▶ 12

Oegstgeestenaren aan het woord: een slimme meid is op haar toekomst voorbereid ▶ 14

Iets Lugtigs: Gele olifant ▶ 18

Vernieuwen Kwaakbrug ging ooit mis: splinternieuwe brug moest na drie jaar worden vervangen ▶ 19

Geschiedenis van de percelen Hoge Morsweg 108-110 en de bewoners ervan in oud-Oegstgeest: de broodbakkerij waar 'Het Roggebroadje' uithangt ▶ 22

Deel 1: Endegeest, de eerste anderhalf duizend jaar ▶ 27

April 1961 – april 2023 ▶ 31

19

27

COLOFON

Redactie

Tim Hoppen en Paul Hoftijzer
redactie@historischeverenigingoegstgeest.nl

Bijdragen

Sylvia Braat, Frank Dankers, Carla de Glopper-Zuiderland, Inge Harkema, Jan Hengstmengel, Tim Hoppen, Bernardien de Jong, Arjan de Kok, Freek Lugt, Gerard J. Telkamp, Marijke Teppema, Jacques Thorn

Vormgeving

Tra[design], Nenke van Wermeskerken

Druk

Drukkerij De Bink, oplage: 875

Bestuur

Voorzitter: Rob Sturm
Secretaris: Peter Boer
Penningmeester: Dimitri Duchenne
Leden: Wouter Stoutjesdijk, Jacques Thorn, Dineke Peddemors-Houdé

Ledenadministratie

ledenadministratie@historischeverenigingoegstgeest.nl

Secretariaat

Martinus Houttuynhof 63
2341 PP Oegstgeest
Telefoon 071 750 71 75
secretaris@historischeverenigingoegstgeest.nl
www.historischeverenigingoegstgeest.nl
Lidmaatschap: € 20,00 per jaar
IBAN: NL52 ABNA 0566 9415 38

Ereleden

Jan de Soeten (1994)
Pieter Hellinga (2006)
Margriet Lugt-Rethans (2010)
Sylvia Braat (2017)

Hoewel aan de samenstelling van deze uitgave de grootst mogelijke zorg is besteed, kunnen de uitgever, redactie en auteurs niet aansprakelijk worden gesteld voor eventuele fouten noch kunnen aan de inhoud rechten worden ontleend.

In deze uitgave opgenomen teksten en afbeeldingen, voor zover daarop geen auteursrecht rust, mogen worden gebruikt, mits met vermelding van de bron.

Van het bestuur

Eind vorig jaar organiseerde het bestuur een avond voor leden over de inrichting van ons dorp. Het doel was om met hen in gesprek gaan over de belangrijkste thema's die in Oegstgeest spelen. Tijdens dit gesprek bleek dat de aanwezige leden zich het meest zorgen maken over het groen in de gemeente. Als je de veranderingen in de afgelopen 100 jaar bekijkt, dan is het oppervlak openbaar groen grofweg van 80% tot 20% afgenomen. De sterk toegenomen vraag naar woonruimte in onze regio is daarvoor een belangrijke oorzaak. Vanwege de gunstige ligging bij Leiden en de verbindingswegen, heeft Oegstgeest meer dan gemiddeld bijgedragen aan de overheidstaak om voor goede huisvesting te zorgen. Onze vereniging heeft de zorg over het verdwijnen van het groene karakter ook in gesprekken met de politiek steeds aan de orde gesteld. Het past dan ook in het doel van de vereniging om het landelijk karakter en het groen in het dorp in stand te houden. In onze zienswijze die we hebben ingediend naar aanleiding van de 'Ontwerp Omgevingsvisie' stond het behoud van de leefbaarheid dan ook voorop. Zo constateerden we dat de karakteristieke openbare ruimte in de Oranje Nassau-wijk niet in de 'Groenstructuur' was opgenomen: het karakter van die wijk bestaat uit bewust ontworpen plantsoenen, verbonden door lanen met aan weerszijden bomen.

Tijdens de gesprekken die we binnen de Vereniging voeren komt zo het begrip 'duurzaam groen' steeds weer terug. Dat ook de Gemeenteraad zich meer en meer

bewust wordt van dit typerende kenmerk van ons dorp, bleek recent toen het College van B&W via een motie werd opgeroepen een verleende bouwvergunning in de groene omgeving in te trekken.

Daarnaast zijn we als bestuur nauw betrokken bij een initiatief van een landelijke supermarktketen om een boekje uit te geven over de geschiedenis van Oegstgeest. Klanten kunnen de foto's en illustraties sparen. Met name ons bestuurslid Jacques Thorn heeft veel vrije tijd in dit project gestopt, waarvoor we hem op deze plaats bijzonder bedanken. Eind mei zal de presentatie hiervan plaatsvinden: houd de plaatselijke pers en onze nieuwsbrieven hiervoor in de gaten! ●

ROB STURM

Oplettende lezers zal het zijn opgevallen dat artikelen in ons tijdschrift regelmatig worden geïllustreerd met advertenties uit historische kranten en andere publicaties. Tegenwoordig zijn er allerlei manieren om dergelijke advertenties te vinden, waarvan Delpher, een voorziening van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag, de belangrijkste is. Via www.delpher.nl zijn miljoenen pagina's uit

gedigitaliseerde kranten, tijdschriften en boeken te raadplegen. Er kan op verschillende manieren worden gezocht, sinds kort ook op onderwerp. Het lijkt ons als redactie aardig om in iedere aflevering van *Over Oegstgeest* zo'n advertentie te plaatsen (met vermelding van de bron en datum) en we roepen de lezers op om op zoek te gaan naar leuke, bijzondere, ja ook hilarische advertenties, zoals bijgaande waarschuwing

jegens de Oegstgeestenaar 'Jan Kok, zijne vrouw en dochters', uit de *Leidsche Courant* van 30 november 1855. ●

ATTENTIE.
JAN KOK, zijne Vrouw en Dochters, te Oegstgeest, rooven mijne eer en lasteren van mij achteraf; maar durven ondanks mijne herhaalde uitnoodiging, dien hoon en laster onder getuigen tegen mij niet volhouden, zij vreezen de gerechtigheid.
Ik noodig hen nogmaals daartoe uit, en zoo daaraan niet wordt voldaan, verklaar ik hen openlijk voor **eerroovers en lasteraars.**
LISSE, 28 November 1855. G. STRENGERS.

Oegstgeest biedt veredelende en verheffende ontspanning

DOOR CARLA DE GLOPPER-ZUIJDERLAND

Het is 7 juni 1918. Op veel plaatsen in Europa hebben mensen te kampen met de ingrijpende gevolgen van de Eerste Wereldoorlog. In Oegstgeest worden de gemoederen beziggehouden door andere zaken. Er dreigt wederom een grenswijziging! En dat terwijl het gebiedsverlies van 1896 nog zo vers in het geheugen ligt.

Een commissie, samengesteld uit ingezetenen van de gemeente met burgemeester Van Griethuysen als voorzitter, heeft een document op schrift gesteld, waarin zij aan Gedeputeerde Staten haar gevoelens kenbaar maakt over het wetsontwerp tot wijziging der grenzen van de gemeenten Leiden, Leiderdorp, Oegstgeest, Zoeterwoude en Voorschoten.

Vanzelfsprekend brengen de bezorgde burgers naar voren dat in het wetsontwerp absoluut geen rekening wordt gehouden met de belangen van de kleinere gemeentes. Verlies van grondgebied en inwoners betekent voor de gemeente Oegstgeest *'een schade die onmogelijk in geld te waardeeren is.'* *'Welke rechtsgrond is hier aan te voeren voor de voorgestelde grenswijziging, algemeen en zeer terecht aangeduid met den (...) ten aanzien van de internationale wereldpolitiek zoo uiterst kwaden klank hebbenden term: annexatie? Die rechtsgrond kan toch zeer zeker niet gevonden worden in het feit, dat Leiden grooter is in omvang en zielen aantal dan de omliggende gemeenten. Zulks immers ware*

een erkenning van het recht van den sterkste.' *'Bij aanneming van het wetsontwerp zal de gemeente Oegstgeest (...) zich steeds bedreigd achten door de "annexatielust" van haar grootere nabuur.'*

De commissie maakt korte metten met het argument uit de Memorie van Toelichting tot het wetsontwerp dat *'aan de toegangswegen der stad, zooals den Rijnsburgerweg (...) wederom even buiten de grens van Leiden wijken zijn verzezen, welke als voortzetting van de stadsbebouwing moeten worden aangemerkt'*. Niets is minder waar! *'Immers, ieder onpartijdige beoordeeler (...) zal moeten erkennen, dat er minstens evenveel, zoo niet meer reden is voor de bewering, dat de Leidsche Straatweg van het Wilhelminapark af tot de Poelbrug blijkbaar een geheel vormt met de gemeente Oegstgeest, ja als een der meest belangrijke uitbreidingen dezer gemeente moet worden beschouwd'*.

Maar het is vooral het veelgehoorde argument dat de inwoners van de gemeente Oegstgeest profiteren van de voordelen die de gemeente Leiden biedt, dat met verve wordt gepareerd. De commissie merkt op *'dat eveneens de gemeente Leiden en hare ingezetenen van de gemeente Oegstgeest in zeer vele opzichten profijt heeft. Om slechts enkele voorbeelden te noemen: de schoone, goed onderhouden wandelwegen van de gemeente Oegstgeest, de bekoorlijke landelijke omgeving, wier karakter door de uitstekende zorgen van het gemeentebestuur van Oegstgeest zelfs bij toenemende bebouwing zoo volkomen is bewaard gebleven, bieden aan de ingezetenen van Leiden eene gelegenheid tot veredelende en verheffende ontspanning, waarbij alle vermaak en voordeel dat de stad biedt aan de ingezetenen van Oegstgeest, in het niet zinkt; een ontspanning, waarvan door jong en oud ruimschoots, en kosteloos gebruik gemaakt wordt.'*

Hoe fraai de argumentatie van de commissie ook is, Gedeputeerde Staten zijn niet onder de indruk. Per 1 augustus 1920 komt de grens tussen Oegstgeest en Leiden te liggen bij de Warmonderweg. ●

Prentbriefkaart van de Rijnsburgerweg, thans gemeente Leiden, tot 1920 Oegstgeester grondgebied, ter hoogte van de Lijsterstraat, met zandsloot, bruggetjes en tramrails, ca. 1915.

De Oudenhofmolen is verdrietig

DOOR ARJAN DE KOK

VOORZITTER COMMISSIE ERFGOED VAN DE HISTORISCHE VERENIGING OEGSTGEEST

Als ik de Oudenhofmolen in het Irispark was, dan zou ik verdrietig zijn. Misschien was ik zelfs wel depressief, boos en gefrustreerd. De molen heeft veel sympathie in het dorp, want op veel lokale ansichtkaarten prijkt hij. In het Oegstgeester Monopolyspel staat hij afgedrukt en politieke partijen afficheren zich met de molen om het dorps karakter van Oegstgeest te tonen. We vinden het kennelijk een mooi object. Daar ligt het niet aan. De molen is somber, omdat hij niet meer echt kan draaien.

Toen de Oudenhofmolen gebouwd werd, ruim honderd jaar geleden, was de omgeving leeg: geen huizen, geen winkels, geen bomen. De molen had toen een zogenaamde goede molenbiotoop, waardoor hij verzekerd was van een vrije windvang. De molen zorgde op windkracht voor droge voeten en voor een gebied waar bollen geteeld konden worden. In 1927 werd hier de *Narcissus poeticus* 'Actaea' geteeld door de lokale bollentelers G. Lubbe & Zoon. Maar in 1963 werd de Oudenhofpolder opgeheven en werd de gemeente eigenares van de molen. Narcissen maakten plaats voor nieuwbouwwoningen. De omgeving is voor de molen daardoor dramatisch verslechterd. Door de huizen en het winkelcentrum en de volwassen bomen kan de molen niet meer lekker draaien.

In de ogen van molenaars staat de molen er tussen al die grote obstakels maar zielig bij. Schamper wordt het een 'parkmolentje' genoemd. Ik heb een molenaar zelfs horen zeggen dat als hij de molen was, hij de benen zou nemen. Als de molen bij stevige wind toch draait, dan is dat meestal 'voor de prins', dan draaien alleen de wieken en wordt het scheprad in de molen niet in beweging gezet. Daar zou meer windkracht voor nodig zijn. Van deze aanzienlijke verslechtering van de molenbiotoop zou ik, als ik molen was, dus bedroefd worden. Sta je daar als stoere oude monumentale molen, je taak is opgeheven, je omgeving radicaal veranderd en je kerntaak (draaien en water uitmalen) kan je niet meer uitvoeren. Maar wie was er eigenlijk eerder? Wie heeft de oudste rechten? Inderdaad de molen. De molen is nu geridiculiseerd. Natuurlijk, er was behoefte aan woningen, winkels en groen. Die zijn er gekomen en dat draaien we niet meer terug. Ook begrijp ik dat een voorstel om de bomen in het Irispark voor de windvang van de molen te kappen geen draagvlak zal vinden.

Toch heb ik met de molen te doen. Als ik langs hem loop, hoor ik hem zachtjes fluisteren 'ik wil draaien, ik wil draaien.' ●

De wipwatermolen in de Oudenhofpolder, thans in het Irispark, bij de Irislaan, ca. 1920 (digitaal fotoarchief Oegstgeest).

Een goochelende NSB-burgemeester

Hoe reserve-majoor Sikkens voor de Duitse bezetter koos

DOOR FRANK DANKERS

OEGSTGEEST, MEI 1945

Op zaterdag 5 mei, rond halfvier, ziet de dan 70-jarige Obbondus Sikkens vanuit zijn huis aan de Oranjelaan 26 in Oegstgeest een auto voor zijn huis stoppen. Drie gewapende mannen in een voor hem onbekend uniform lopen naar de voordeur. Hij heeft zich op dit moment voorbereid. In augustus 1942 had Sikkens, Larense oud-wethouder, reserve-majoor en NSB'er, de plaats ingenomen van A.J. van Gerrevink als burgemeester van Oegstgeest. Nu de geallieerden in aantocht zijn, weet Sikkens dat het afgelopen is en dat hij voor zijn keuze verantwoording zal moeten afleggen. Uit angst voor een bijtjesdag heeft hij enkele dagen eerder aan het Duitse militaire gezag gevraagd of ze een beetje op hem willen letten. Als Sikkens de voordeur opent, stelt een van de mannen in uniform zich voor als Ijdo. Het is Jan Willem Ijdo, Oegstgeestenaar en eigenaar van een boekdrukkerij in Leiden. Als plaatselijk commandant van de Binnenlandse Strijdkrachten in Oegstgeest heeft hij zojuist in het raadhuis Van Gerrevink weer als burgemeester geïnstalleerd. Hij komt nu Sikkens formeel mededelen dat hij zich niet meer in het Raadhuis mag vertonen in afwachting van verdere maatregelen. Plotseling verschijnen er drie gewapende Duitse militairen bij het tuinhek. Overtuigd dat dit misverstand snel opgelost zal worden laat Ijdo

zich samen met zijn mannen gewillig wegvoeren naar een pand in de Nassaulaan. Dan ontstaat een hachelijke situatie in de verwarring rondom de Duitse capitulatie. Jan Willem Ijdo en de andere twee BS'ers worden door een Hauptmann zonder verhoor standrechtelijk ter dood veroordeeld. Het vonnis zou direct worden voltrokken, maar Ijdo weet de Duitse officier te overtuigen om naar de Ortskommandant in Leiden te bellen om de zaak op te helderen. Dit werkt en met de nodige excuses wordt hij vervolgens vrijgelaten.¹ Drie dagen later wordt Obbondus Sikkens gearresteerd en weggevoerd naar het Raadhuis (afb. 1/ 2). Vanaf 2 juni is hij gevangene in de Doelenkazerne in Leiden in afwachting van een justitieel onderzoek en zijn berechting. Het Tribunaal aan het Rapenburg in Leiden spreekt op 30 juli 1946 het oordeel uit: zes jaar internering met aftrek van voorarrest, verbeurdverklaring van het militaire pensioen, ontzetting uit het kiesrecht en het recht om ambten te bekleden.

AMATEURGOOCHELAAR

Waarom had Sikkens in mei 1940 de kant van de Duitse bezetter gekozen? Over het doen en laten van deze NSB-burgemeester van Oegstgeest is al eerder geschreven². Daarin komt het beeld naar voren van een weliswaar 'foute' Nederlander, maar ook iemand die zich geen fanatiek NSB'er toonde en menig Oegstgeestenaar de helpende hand heeft geboden. Dat hij een verwoed amateur-goochelaar was en ook in het gemeentehuis regelmatig zijn kunsten vertoonde, versterkt het beeld van een goeie lobbes als NSB-burgemeester. 'Wij hadden het slechter kunnen treffen', dacht menig inwoner van Oegstgeest kort na de bevrijding. Dit uitte zich onder meer in een petitie van 4 januari 1946 met twintig handtekeningen waarin om onmiddellijke vrijlating van Sikkens werd verzocht. 'De heer Sikkens heeft zich voorbeeldig gedragen door hulp te verlenen waar het mogelijk was', aldus het verzoek. Inderdaad

— De zuivering in onze gemeente wordt met kracht voortgezet. Tijdens de arrestatie van de N. S. B.-burgemeester Sikkens, gaf een deel van de bevolking uiting aan haar anti-N. S. B. gevoelens. Bewoners van de Oranjelaan hebben zich daaraan zeer terecht geërgerd. Anderen daarentegen begrepen niet dat de bewoners van de Oranjelaan niet bij machte waren, deze kleine „rel" de kop in te drukken. Een ding staat echter vast, Sikkens kwam er genadig vanaf. Elders is meer gebeurd.

Afb. 1. Sikkens wordt samen met zijn echtgenote en dochter onder begeleiding van enkele leden van de Binnenlandse Strijdkrachten weggevoerd.

Afb. 2. Krantenbericht van 18 mei 1945 over felle anti NSB-gevoelens van de Oegstgeester bevolking tijdens de arrestatie van Sikkens.

bevinden zich in zijn straf dossier meerdere verklaringen, waaruit blijkt dat Sikkens als NSB-burgemeester bij een aanhouding door de Duitsers de betrokkene met succes vrij had weten te krijgen. Maatregelen van de Duitse bezetter probeerde hij zo goed en kwaad als het kon af te zwakken. Maar uit een recente publicatie³ en aanvullend archiefonderzoek blijkt dat het relatief gunstige beeld van zijn jaren in Oegstgeest ook andere kanten heeft. De goochelende reserve-majoor blijkt ook een rasechte opportunist te zijn geweest die berekenend en soms gewetenloos te werk ging.

MISLUKTE ONDERNEMER

Obbondus Lodewijk Joseph Sikkens was de oudste zoon van een winkelier in Bolsward. Na een afgebroken studie Techniek in Duitsland vervult hij zijn dienstplicht bij de veldartillerie. Als reservist wordt Sikkens daarna vrijwilliger bij de Landweer, het begin van een carrière als reservist. Sikkens is hier bijzonder trots op en tot eind jaren dertig bezoekt hij graag in uniform reünies en andere militaire bijeenkomsten. Eenmaal bevorderd tot reservekapitein laat hij zich in groot tenue door een schilder portretteren met een familiewapen, wat een adellijke afstamming suggereert.

Zijn maatschappelijke carrière verloopt grillig. In 1908 treedt hij kort in dienst bij Philips als vertegenwoordiger en reist daarvoor de wereld rond. Drie jaar later haalt Sikkens de landelijke pers door als vertegenwoordiger van een Duitse firma in de vijvers bij het Loo voor Prins Hendrik een demonstratie te geven van onderkleding met drijvend vermogen (afb. 3). Dit product wordt echter geen succes. Sikkens besluit daarna voor zichzelf te beginnen en start in Amsterdam een bedrijf dat zich richt op het maken van luchtfoto's, maar ook dat blijkt niet succesvol. Zijn volgende stap is de oprichting van filmhandel Kino Centrale Sikkens & Co, maar door een fusie van zijn Duitse leverancier met Zeiss Ikon moet hij zijn zaak in 1927 overdragen. Sikkens houdt het

Afb. 3. Sikkens (in het midden van de foto) in 1911 tijdens een demonstratie van 'Rettung', kleding met drijvend vermogen.

Afb. 4. Advertentie van Sikkens uit 1905 waarin hij waarschuwt voor financiële uitgaven door zijn eerste echtgenote.

zakendoen voor gezien en in hetzelfde jaar wordt hij volontair bij de secretarie van de gemeente Laren.

Ook zijn privéleven is niet koersvast. In 1902 treedt hij in het huwelijk met de 18-jarige Franciska Schulte, van wie hij twee jaar later alweer scheidt (afb. 4). In 1908 huwt hij Frederika Maurick. Met haar krijgt hij twee kinderen. Na vijftien jaar strandt ook dit huwelijk en in 1924 trouwt hij met de veel jongere 27-jarige Duitse Cäcilie Dirksen. Uit dit huwelijk wordt dochter Liliane geboren. In 1928 vestigt Sikkens zich in Laren en begint daar door zijn goochelhobby een zekere bekendheid te krijgen. Als verwoed amateur-goochelaar, fakir en boeienkoning weet hij regelmatig de inwoners te vermaken met zijn trucs en een vlotte conference.

DE POLITIEK IN

Financieel staat Sikkens er beroerd voor. Hij moet de rechtbank vragen om hem van de alimentatieplicht te ontheffen en zijn naam staat op een lijst van wanbetalers die winkeliers in Laren en omgeving bijhouden. Ondanks deze reputatie besluit hij de politiek in te gaan. Bij de gemeenteraadsverkiezingen in 1935 is Sikkens de enige kandidaat van het Verbond voor Nationaal Herstel (VNH), een rechtse landelijke partij die zich afzet tegen partijpolitiek belang en die pleit voor een krachtig gezag. Een behoorlijk deel van de VNH-aanhang krijgt later sympathie voor de NSB, waarna de partij langzaam leegloopt. Voor Sikkens is lidmaatschap van NSB geen optie, omdat dit sinds 1933 voor militairen verboden is. In 1939 doet Sikkens opnieuw mee aan de raadverkiezingen, nu als lijsttrekker van de nieuwe, mede door hem opgerichte, Zelfstandig Neutrale Partij. De NSB doet niet mee aan de verkiezingen in Laren, maar geeft wel het advies om op de partij van Sikkens te stemmen. Hij

krijgt 6% van de stemmen en een zetel in de raad. De zittende rooms-katholieke Staatspartij verliest in Laren haar meerderheid, maar weet aan de macht te blijven door de opportu-

Afb. 5. De bioscoop Rex in Hilversum van Benjamin van den Heuvel, door Sikkens bij de Duitsers aangegeven als 'van joodse afkomst'.

nistische Sikkens te strikken voor een wethouderschap. De meerderheid van de Larense bevolking kent hem voornamelijk als verdienstelijk amateur-goochelaar en heeft weinig vertrouwen in een onervaren bestuurder die dicht tegen de NSB aanschurkt.⁴ Als wethouder gaat hij daarom voorzichtig te werk en hij hoeft ook niet veel te doen, omdat de RKSP de koers bepaalt.⁵ Het wethouderschap vormt wel een opstapje naar zijn latere burgemeesterschap in Oegstgeest.

LIDMAATSCHAP VAN DE NSB

Obbondus Sikkens deelt een gevoel dat in de jaren dertig in conservatieve kringen breed leeft: het gevoel dat de beschaving onder druk staat. Communisme, massacultuur en feminisme worden als bedreigend gezien. Een sterk gezag zonder partijpolitieke belangen moet tegenwicht bieden. In een uitgebreid verhoor na zijn arrestatie in 1945 vertelt hij over de achtergrond van zijn keuze voor de NSB. Keerpunt voor Sikkens was de muiterij op de kruiser de Zeven Provinciën in 1933⁶, voor veel Nederlanders het spook van een communistische revolutie. Ook was hij in Amsterdam enkele malen uitgejouwd toen hij zich met medereserveofficieren in groot tenue op straat liep. Vernederend was een ervaring op het Centraal station in Amsterdam, toen hij in uniform op weg was naar een audiëntie van koningin Wilhelmina: 'Ik werd aangevallen door een grote vrouw die mij een klap in het gezicht gaf, terwijl ze riep 'vuile schoft met je apenpakkie aan.'⁷ Maar het gaat niet alleen om afbrokkelend gezag en vrees voor het communistische gevaar, er is ook een financieel motief. Op het moment van de Duitse inval in mei 1940 heeft hij dringend geld

nodig. Hij leeft van een karig salaris als wethouder en heeft maar een pensioen van 667 gulden per jaar in het vooruitzicht.

In zijn zoektocht naar een betrekking bij de bezetter toont Sikkens geen scrupules. Al in juni 1940 schrijft hij een brief aan de Deutsche Handelskammer für die Niederlande of er een betrekking vrij is 'bies jetzt eingenommen durch nicht arischen Holländer.'⁸ Opvallend: Sikkens gaat er op dat moment kennelijk al van uit dat joodse Nederlanders hun baan gaan verliezen. Een jaar later als de officiële discriminatie en segregatie van de joodse bevolking in Nederland volop op gang is gekomen, gebruikt hij opnieuw dit uiterst opportunistisch argument om er zelf beter van te worden. Hij schrijft in juli 1941 een brief aan dr. F. Zimmer, die namens het Duitse gezag bioscopen van joodse eigenaren opkoopt. Sikkens laat weten dat de directeur van bioscoop Rex in Hilversum, Benjamin van den Heuvel, van joodse afkomst is (afb. 5). Deze heeft Sikkens verteld dat zijn moeder en zijn eerste vrouw van joodse afkomst zijn en dat zijn in 1935 gestorven zoon op een joods kerkhof begraven is. 'Im Falle einer Ariarisierung' zou hij graag de positie van bioscoopdirecteur overnemen. Sikkens krijgt de baan niet. Wel wordt Van den Heuvel kort daarna gedwongen de bioscoop aan een Duitser te verhuren.⁹ Inmiddels is de reserve-majoor Sikkens, ondanks zijn officierseed en gezworen trouw aan de Grondwet, in december 1940 lid nummer 122817 van de NSB geworden. In zijn zoektocht naar werk laat hij in april 1941 aan Simon Plekker, de NSB-burgemeester van Haarlem, weten dat hij 'de vurige wensch' heeft om burgemeester te worden.¹⁰ Een eerdere poging vlak voor de Duitse inval was mislukt. In een gesprek met de Commissaris van de Koningin van Noord-Holland A. Röell had Sikkens blij gegeven van sympathie voor de NSB, waarop deze hem vriendelijk de deur wees. In zijn zoektocht schrijft hij in augustus 1941 als 66-jarige zelfs een sollicitatiebrief aan Hendrik Seijffardt, boegbeeld van het Nederlandsch Legioen en onderdeel van de Waffen-SS dat aan het oostfront werd ingezet. Uiteindelijk krijgt hij begin juli 1942 toch een betaalde functie. Voor een jaarsalaris van 5000 gulden wordt hij bestuurslid van het Filmgilde, een van de zes afdelingen van de Cultuurkamer. Nog diezelfde maand dient zich zelfs een betere mogelijkheid aan.

BURGEMEESTER VAN OEGSTGEEST

Vanaf augustus 1941 wordt de door Seyss-Inquart afgekondigde Verordening 152 van kracht. Dit verandert de staatskundige structuur van Nederland ingrijpend: gemeenteraden worden afgeschaft en wethouders verliezen hun meebesturende functie. De Duitse autoriteiten maken haast met de vervanging van burgemeesters van het oude bestel door die van de Nieuwe Orde. Tot en met mei 1943 worden in totaal 222 nieuwe

De nieuwe burgemeester van Oegstgeest

(Familie-foto.)

Afb. 6. Portretfoto van Sikkens in het Leidsch Dagblad van 16 augustus 1942.

burgemeesters benoemd, op een enkele uitzondering na allen NSB'ers.¹¹ Ook in Oegstgeest komt een vacature. De tweede ambtstermijn van A.J. van Gerrevink, sinds maart 1930 burgemeester, eindigt op 1 maart 1942. Hij laat zich voor een derde termijn overhalen maar krijgt op 65-jarige leeftijd eervol ontslag. De Duitsers vertrouwen Gerrevink niet meer.¹² Eindelijk gaat de vurige wens van Obbondus Sikkens in vervulling en in juli 1942 wordt hij benoemd tot burgemeester van Oegstgeest (afb. 6). Gekleed in het zwarte uniform van de NSB en in het bijzijn van enkele 'kameraden' krijgt hij op 15 augustus de ambtsketen omgehangen (afb. 7) uit handen van de gereformeerde wethouder en locoburgemeester T. van Egmond, met de woorden: 'Jezus Christus zal in Zijn dag u rekenschap vragen van het volbrengen van uw taak.'¹³ Veel NSB'ers hebben geen vertrouwen in de capaciteiten van Sikkens. Fanatieke leden vinden het maar niets dat zo'n 'meikever' (de spotnaam voor degenen die na mei 1940 lid werden) burgemeester wordt. Maar de benoeming past precies in de strategie van het Duitse gezag. De NSB heeft eind 1941 dan wel het monopolie op politieke activiteiten gekregen, maar krijgt formeel geen

Afb. 7. Wethouder T. van Egmond hangt Sikkens de ambtsketen om bij zijn installatie als burgemeester van Oegstgeest op 15 augustus 1942.

regeringsgezag. De Duitse autoriteiten benoemen bij voorkeur geen lokale leiders van de NSB of al te fanatieke partijleden, omdat het lokale bestuur zo goed mogelijk moet kunnen aarden bij de plaatselijke bevolking.¹⁴ Dit leidt binnen de partij vaak tot de nodige frustratie, ook bij de benoeming van Sikkens. In juli 1942 ontvangt C.J. Huygens, de secretaris-generaal van de NSB een briefje van een vooraanstaande NSB'er uit Amsterdam die Sikkens daar goed heeft leren kennen. Hij noemt hem een 'jodenvriend, goochelaar en een zijn nette vrouw en twee kinderen in den steek latende nietsnutter.' Huygens legt uit dat 'kameraad Sikkens op aandringen van Duitse zijde tot burgemeester werd benoemd, waarbij aangetekend is geworden dat Oegstgeest binnenkort zal worden opgeheven en bij Leiden gevoegd.'¹⁵

Evenals tijdens zijn wethouderschap in Laren zal Sikkens als burgemeester op bestuurlijk gebied weinig uitvoeren. Het feitelijk bestuur wordt grotendeels overgelaten aan de gemeentesecretaris J. Visser en belastingambtenaar A.A. Verhaar.¹⁶ 'Deze twee heeren waren als het ware de hoofdfiguren op de Secretarie om wie alles draaide. Zij bestuurden praktisch de Gemeente, dreven hun zin door en wisten den NSB-burgemeester zand in den oogen te strooien', aldus de Oegstgeester advocaat mr. L. Sprey na de bevrijding. In de loop van 1943 dringt bij Sikkens het besef door dat het Duitse gezag niet lang meer zal duren. Hij wil geen NSB'ers als ambtenaar benoemen en hij weet verschillende dorpsbewoners die in de problemen komen bij de Duitse autoriteiten vrij te krijgen. Het levert hem veel krediet op. Op het gemeentehuis wordt hij niet erg serieus genomen. Als in 1944 honderd mannen worden opgeroepen voor tewerkstelling, zetten

de ambtenaren alleen maar NSB'ers op de lijst.¹⁷ De Oegstgeestenaar en NSB-groepsleider J.R. van Laten is woedend en noemt Sikkens 'een speelbal van zijn anti-ambtenaren, er wordt met hem de draak gestoken. Hij is een zeer gezellig causeur en een zeer vriendelijk mensch, doch zonder ruggengraat. Ik vertrouw dezen Kameraad-Burgemeester niet meer.'¹⁸ Sikkens ziet goed hoe de hazen lopen en toont zich ook nu van zijn opportunistische kant. Hij weet dat zijn handreikingen later van pas kunnen komen als hij verantwoording moet afleggen. Hij is overigens niet de enige NSB-burgemeester met deze houding.¹⁹ Hij houdt het allemaal precies bij en zal tijdens zijn internering een gedetailleerde lijst met goede daden aanleveren. Naast de eerdergenoemde petitie van dorpsbewoners schrijven ook politiecommandant A. Koerten en de gemeentesecretaris J. Visser in februari 1946 een positieve brief. Sikkens is 'iemand die van twee wallen wilde eten, althans zowel gaarne met ambtenaren en inwoners dezer gemeente als met de Duitsers goede vrienden wilde blijven, zonder dat hiermede gezegd wordt dat het hem in bepaalde omstandigheden tegenover den bezetter aan moed ontbrak.'²⁰ Uiteindelijk zullen tien positieve getuigenissen in zijn strafdossier belanden naast de dagvaarding met vijftien aanklachten. Bij het vonnis rekent de rechter hem in 1946 zwaar aan dat hij zich 'als oud-officier zo onvaderlands heeft gedragen' en stelt dat 'de goede dingen die verdachte later heeft gedaan zijn vroegere daden niet hebben goedgeemaakt.'

Afb. 8. Portretschilderij van Sikkens als kapitein der veldartillerie. De schilder is onbekend. Collectie Nationaal Militair Museum.

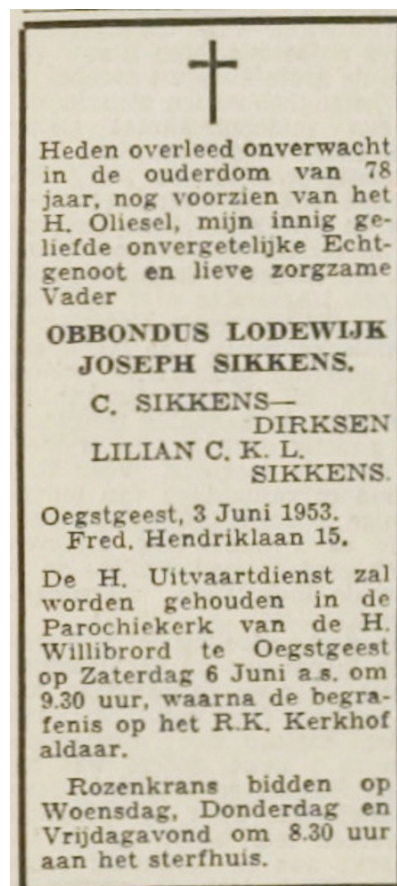
ENDEGEEST 13 MEI 1943

Een van de meest tragische gebeurtenissen in Oegstgeest tijdens de oorlog, komt niet in Sikkens' strafdossier voor. In de vroege ochtend van 13 mei 1943 is burgemeester Sikkens persoonlijk aanwezig als tien joodse bewoners van Endegeest door Duitse officieren worden weggevoerd. Twee weken later worden ze in Sobibor vermoord. Vijf maanden eerder, op 1 december 1942, had Sikkens door tussenkomst van de waarnemend commissaris van Zuid-Holland, E.M.J. Bolsius, het bevel van de Duitse Rijkscommissaris ontvangen om binnen een week een namenlijst aan te leveren van alle joodse burgers die in diverse instellingen binnen Oegstgeest werden verzorgd. De geneesheer-directeur van Endegeest bezorgt keurig binnen de gevraagde termijn de lijst bij het raadhuis.²¹ Het staat vast dat Sikkens noch Bolsius de tragedie van 13 mei 1943 had kunnen voorkomen, al is Sikkens natuurlijk wel moreel schuldig als de lokale vertegenwoordiger van het Duitse gezag. Het wordt hun bij de naoorlogse zuivering niet aangerekend. De omstandigheden brengen beiden wel bij elkaar: Bolsius is de advocaat van Sikkens tijdens zijn internering en strafproces.

LEGERMUSEUM

Na zijn vervroegde vrijlating in mei 1947 blijft de ex-burgemeester in Oegstgeest wonen op verschillende adressen. Op 3 juni 1953 overlijdt Obbondus Sikkens op 78-jarige leeftijd (afb. 9). Zijn geschilderd portret als

kapitein der veldartillerie is vandaag nog te zien in het Nationaal Militair Museum (afb. 8), met in de omschrijving dat hij van adellijke afkomst is; over zijn leven na de Eerste Wereldoorlog wordt niets vermeld.²² ●

Afb. 9. Familiebericht in het Leidsch Dagblad en de Leidse Courant, 3 juni 1953.

EINDNOTEN

- 1 Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging (CABR), dossier 35248, verklaringen van O.L.J. Sikkens en J.W. Ijdo; vgl Riet van Dort en Bert Driessen. *Oegstgeest in bange dagen*, Oegstgeest 1994, pp. 188-189.
- 2 Sylvia Braat. 'O.L.J. Sikkens, 16 juli 1942 tot 6 mei 1945', in: *Over Oegstgeest* maart 2014 (speciale uitgave van de Vereniging Oud Oegstgeest over 200 jaar burgemeesters van Oegstgeest); Riet van Dort en Bert Driessen. *Oegstgeest in bange dagen*, Oegstgeest 1994.
- 3 Ineke Hilhorst en Teun Koetsier. *Het Dorp, de Oorlog en de Mensen*. Laren 2020. Hoofdstuk 3 is gewijd aan Sikkens.
- 4 *Utrechts Volksblad*, 23 augustus 1938.
- 5 Hilhorst en Koetsier, *Het Dorp, de Oorlog en de Mensen*, pp. 50-54.
- 6 In 1933 brak er muiterij uit op het Nederlandse oorlogsschip De Zeven Provinciën bij Sumatra. De onmiddellijke aanleiding voor de muiterij was het toepassen van een korting op de salarissen van het Europese en het inlandse marinepersoneel. De Nederlands regering greep hard in en het schip werd gebombardeerd. Het gevolg: 23 doden en einde van de muiterij.
- 7 CABR, dossier 35248, Proces Verbaal van het verhoor van Sikkens 4-10-1945 door M. Constant, gemeentepolitie Oegstgeest van verhoor O.L.J. Sikkens.
- 8 CABR, dossier 35248, vgl. Hilhorst en Koetsier, p. 56.
- 9 CABR, dossier 35248, Brief Sikkens aan F. Zimmer 30 juli 1941. Benjamin van den Heuvel getuigt nog in het proces tegen Sikkens en overlijdt op 23 december 1946.
- 10 CABR, dossier 35248, brief Sikkens aan S.L.A. Plekker 30 april 1941.
- 11 Peter Romijn. *Burgemeesters in Oorlogstijd*, Amsterdam 2006, p. 337.
- 12 Freek Lugt, 'A.J. van Gerrevink, 1930-1942, 1945', in: *Over Oegstgeest*, maart 2014, p. 29.
- 13 Sylvia Braat, 'O.L.J. Sikkens, 16 juli 1942 tot 6 mei 1945', in: *Over Oegstgeest* maart 2014.
- 14 Romijn, *Burgemeesters in Oorlogstijd*, p. 350.
- 15 CABR dossier 35248, afschrift van een brief van C.M. Schoenmaker 18 juli 1942. Schoenmaker was musicus en dirigent van de NSB-harmonie.
- 16 A.A. Verhaar werd in april 1942 gemeenteontvanger.
- 17 Hilhorst en Koetsier, *Het Dorp, de Oorlog en de Mensen*, p. 64.
- 18 CABR dossier 35248, brief 10 juni 1944 J.R. van Laten aan Th. Berger, kringleider NSB in Leiden.
- 19 Romijn, *Burgemeesters in Oorlogstijd*, p. 545.
- 20 CABR dossier 35248, brief A. Koerten, J. Visser en C. Rietveld, 15 februari 1946.
- 21 G.J.C. aan de Stegge, 'Geneesheer-directeur van een gesticht in bezettingstijd, Endegeest als case-study', in: *Leidsch Jaarboekje*, Leiden 2006, p. 181. Gemeente Archief Oegstgeest, inventarisnr 2360, Brief geneesheer-directeur F.J. Stuurman aan de burgemeester van Oegstgeest, 7 december 1942.
- 22 <https://collectie.nmm.nl/nl/collectie/detail/268119/> (geraadpleegd april 2023).

Lezersreactie

Op p. 32 van *Over Oegstgeest*, 34e jaargang nummer 1 (mei 2022), stond een bijdrage van Tim Hoppen en Emile Jaensch over de tulpenboom van Wolkers. Helaas bevat dit stukje een aantal onjuistheden, die ik graag wil rechtzetten.

De zin 'Als jongen zag hij deze boom, rond 1725 geplant door medicus en botanicus Herman Boerhaave, op het landgoed rond Kasteel Oud-Poelgeest en in de Leidse Hortus botanicus, waar hij vaak kwam' bevat de volgende onjuistheden. De boom is door Boerhaave niet rond 1725 geplant, maar op 16 juni 1725 *gezaaid* ('in villa mea') met zaden afkomstig uit de Engelse kolonie Carolina. De tulpenboom in de Leidse Hortus botanicus is echter ouder, namelijk gezaaid op 12 oktober 1716 met zaden afkomstig uit de Engelse kolonie Virginia. Er stond dus al een tulpenboom in de Hortus voordat Boerhaave eigenaar werd van Oud-Poelgeest. Beide bomen zijn zeker niet tegelijkertijd gezaaid en evenmin voortgekomen uit hetzelfde zaad.

Volgens het stukje bezocht Emile Jaensch in 2021 het volkstuincomplex Amstelglorie en bleek er toen geen enkel spoor van de tulpenboom meer te zijn. De heer Jaensch had daarvoor echter niet naar Amstelglorie hoeven gaan, want het is alom bekend dat Wolkers de tulpenboom in 1980 (niet 1981) naar de tuin bij zijn woning in Westermient (Texel) heeft laten overbrengen. Het heeft zelfs al in *Over Oegstgeest* gestaan, namelijk in mijn uitgebreide artikel over 'De wijdvermaarde tulp' in de nummers van november 2015 en mei 2016.

Verderop in het stukje staat dat het door inzet van onder meer dorpsmarketeer Marjolijn van der Jagt gelukt is om een ent van de tulpenboom uit de Hortus te reserveren voor Amstelglorie. Het is echter een hardnekkig misverstand dat deze ent, evenals de ent die in oktober 2022 bij kasteel Oud-Poelgeest is geplant, afkomstig zouden zijn uit de Hortus. Beide zijn namelijk opgekweekt uit wortelopslag van de tulpenboom in Oud-Poelgeest. Zoals bekend bestaat de originele boom uit 1725 niet meer. Oud-hortulana Carla Teune van de Leidse Hortus, die bij beide zaken nauw betrokken is geweest, heeft mij desgevraagd verteld dat de enten opgekweekt zijn bij een kwekerij in Boskoop en afkomstig zijn van wortelopslag van de boom in Oud-Poelgeest.

Ik hoop dat u een en ander wilt opnemen in het eerstvolgende nummer van *Over Oegstgeest*. ●

Met vriendelijke groeten,

Jan Hengstmengel

Ons tijdschrift *Over Oegstgeest*: leuk en leerzaam om te lezen, maar minstens zo leerzaam en leuk om voor te schrijven

DOOR SYLVIA BRAAT

Bladerend door oude jaargangen blijkt dat ik al zo'n vijftien jaar historisch onderzoek in het gemeentearchief heb verricht, personen geïnterviewd en artikelen gepubliceerd heb over uiteenlopende onderwerpen die met het verleden van ons dorp te maken hebben. Op deze manier ben ik niet alleen veel te weten gekomen over de geschiedenis van Oegstgeest, maar u als lezer ook.

Tijdens mijn leven heb ik Oegstgeest zien veranderen van een 9.000 inwoners tellende agrarische gemeente met weilanden, tuinderijen, bollenvelden en forensen tot de huidige woonplaats met nieuwe wijken en zo'n 25.000 inwoners. Het stadstrammetje, dat ons 90 keer per dag van en naar Leiden bracht, werd vervangen door busdiensten. De infrastructuur breidde zich uit, er kwamen stoplichten, zebrapaden, snelheidsbeperkende obstakels, rotondes en iedereen heeft een auto voor de deur.

VERDWENEN KLEUTERSCHOLEN

Mijn eerste artikelen (2007/2009) gingen over verdwenen kleuterscholen. In 1986 was de Onderwijswet op de Basisvorming in werking getreden en werd het kleuteronderwijs samengevoegd met het lager onderwijs tot het basisonderwijs. Gebouwen die er pas 25 jaar of korter stonden werden gesloopt en woningen kwamen ervoor in de plaats. Wie weet nog dat op de plek van Pieter de Hooghlaan 10, 12 en 14 de Tweede Openbare Kleuter-

school De Bokkesprong heeft gestaan? Hetzelfde geldt voor vijf vrijstaande woningen hoek Hazenboslaan, Piet Heinlaan en Lange Voort. Dit was de locatie van de Tweede Christelijke Kleuterschool De Hazenwei. In 1961 was de inspectie van mening dat de nieuwe school toch minstens vijftig jaar huisvesting aan onze kleuters zou bieden. En er moest zeker niet beknibbeld worden op de 'steppenstalling'; kleuters kwamen toen immers vaak op de step naar school. Hoe leuk was het om in 2008 met juffrouw Tine te spreken, de kleuterjuf van mijn broertje Bartho. Ze was toen al jaren met pensioen als hoofd van kleuterschool De Sprinkhaan (nu de Rehoboth kerk), maar kon zich mijn broertje en zijn vriendjes uit de jaren 50 nog goed voor de geest halen!

EEN BIDPRENTJE UIT DE 18E EEUW

Bidprentjes waren voor mij totaal onbekend terrein. Op verzoek van een verzamelaar van bidprentjes heb ik mij verdiept in een prentje dat gedrukt was in Antwerpen. Dit prentje bleek een relatie met Oegstgeest te hebben. In een handgeschreven tekst wordt verzocht te bidden voor het zielenheil van Barnardus Verhorst, 'in sijn Leven Pastoor tot Oestgeest, aldaer overleden in 1716.' Deze pastoor heeft na de Reformatie geijverd voor de bouw van een rooms-katholiek 'schuurkerkje' (1687), ver van de straat en uit het gezichtsveld, achter wat we nu de oude pastorie noemen. Pas in 1772 kwam op die plek een echt kerkje met een heuse toren. Dat kerkje is in 1903 vervangen door de huidige katholieke Willibrord Kerk.

Verdwenen kleuterscholen: de Christelijke Kleuterschool De Hazenwei met twee klaslokalen, 1961.

Bidprentje Barnardus Verhorst.

DE NSB-BURGEMEESTER

In 2010 schreef ik in de serie Burgemeesters van Oegstgeest over de NSB-burgemeester O.L.J. Sikkens (opmerking van de redactie: over wie toevallig in deze aflevering van *Over Oegstgeest* ook een bijdrage is geplaatst). Na één blik op mijn artikel, wees Sierk Plantinga, toenmalig directeur van het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging in Den Haag, mij erop dat ik daar alsnog onderzoek moest komen doen. En dat heb ik die zomer ook gedaan. Hoewel tal van nieuwe feiten en beschuldigingen mij onder ogen kwamen, deed dit uiteindelijk niets af aan de door mij overgenomen uiteindelijke conclusie over deze burgemeester van de hand van Mr. B.J. van Krieken en burgemeester Van Gerrevink. Sikkens was namelijk vanwege hoge persoonlijke schulden om opportunistische beweegredenen pas in 1940 lid van de NSB geworden in de hoop op 67-jarige leeftijd nog het baantje van burgemeester te krijgen. Als burgemeester was hij een notoir prul aldus Van Gerrevink, maar hij was zeker een geslaagd goochelaar!

DE VRIJWILLIGE BRANDWEER VAN OEGSTGEEST

En dan de brandweer. Burgemeester Els Timmers wees me erop dat de Oegstgeester Brandweer al bijna 300 jaar bestond. Konden we niet een eenvoudig gedenkboek hierover maken? Had ik daar zin in? Wat wist ik nou van de brandweer? Maar na een bezoek aan het archief van Oegstgeest, waar ik een schat aan documenten en informatie uit 1719 aantrof, was mijn enthousiasme en belangstelling gewekt. Ik ging aan de slag, geholpen en gesteund door brandweerlieden en medeauteurs die elkaar regelmatig troffen op de kazerne in de Dorpsstraat. We bezochten brandweermusea in Hellevoetsluis en in Wassenaar en ik herinner me hoe Els Timmers en ik eens onze weg moesten zien te vinden naar de uitgang van een pikdonkere container gevuld met rook. En zo zie je maar, van het een komt het ander. En dat is nou juist zo leuk aan lokaal historisch onderzoek!

Nog niet uitgeblust. Drie eeuwen Vrijwillige Brandweer Oegsteest.

EEN REISJE NAAR DE VOORMALIGE DDR

In juli 2007 bracht mijn onderzoek mij zelfs voor een bijzondere ontmoeting naar Berlijn in de voormalige DDR, waar ik Eberhard Rebling kort voor zijn dood uitgebreid heb mogen spreken. Hij was tijdens de oorlog onderduiker bij de familie Blomsma in de Emmalaan. Pas toen hoorde ik uit zijn mond over 't Hooge Nest waar Roxane van Iperen later haar gelijknamige bestseller over zou schrijven.

Bezoek aan Eberhard Rebling in Berlijn, 2007.

ROODGELE STRAATNAAMBORDJES, HOEZO?

In 2014 wilde ik weten wie ooit de roodgele straatnaambordjes in Oegstgeest bedacht had. Hoe ik ook spitte in raadsverslagen, een bepaalde persoon ben ik niet tegengekomen, een beetje teleurstellend. In 1956 was het antwoord op een vraag in de raad hierover: 'de Oegstgeesterkleuren zijn rood en goud (geel) en het is traditie geworden dat die kleuren ook voor de straatnaambordjes gebruikt worden'. En daarin is Oegstgeest uniek.

Kortom, een keur aan diverse onderwerpen, ik zou nog wel even door kunnen gaan. Maar genoeg over mijzelf. Ik heb dit stukje geschreven in de hoop lezers te enthousiasmeren om zelf ook eens aan de slag te gaan. We kunnen altijd nieuwe schrijvers en onderzoekers gebruiken en je hoeft niet per se historicus te zijn. ●

Zin om onderzoek te doen en daar over te schrijven? Meld u aan!

Bent u geïnteresseerd in Oegstgeest in heden en verleden en heeft u ideeën voor onderwerpen, bent u bereid om daar onderzoek naar te doen en daar over te schrijven en/of wilt u iets met foto's doen of met de *Oegstgeester Courant*, meldt u zich dan aan bij de redactie via redactie@historischeverenigingoegstgeest.nl.

OEGSTGEESTENAREN AAN HET WOORD

Een slimme meid is op haar toekomst voorbereid

DOOR MARIJKE TEPPEMA EN INGE HARKEMA

WONEN AAN DE RAND VAN OEGSTGEEST

Plonie Karthaus-Peeters (1931) is geboren en getogen in Oegstgeest. Ze groeide op als vijfde in een rooms-katholiek gezin van elf kinderen, vier jongens en zeven meisjes. Haar moeder, die uit een gezin van twee kinderen kwam en dat, aldus Plonie, 'zo saai' had gevonden, wilde zelf een groot gezin. De elf kinderen waren er dan ook niet toevallig gekomen, maar juist vurig gewenst.

Ze woonden in de Van Assendelftstraat, in die tijd aan de rand van de bewoning van Oegstgeest, waar ook de melkfabriek van de familie Menken stond. Deze familie woonde met vijftien kinderen (elf jongens en vier meisjes) van ongeveer dezelfde leeftijd ook in die straat en geen wonder dat de kinderen met elkaar bevriend waren. De meisjes met de Menken-meisjes en de jongens hielden net als de Menken-jongens van voetbal. De meisjes hielpen soms in de winkel met boter inpakken en 'we mochten zoveel ijsjes als we wilden'. De jongens maakten zich verdienstelijk in de fabriek.

Foto van prentbriefkaart van de Van Assendelftstraat, de straat waar Plonie als kind woonde, met rechts de melkrichting van Menken, ca. 1930.

Plonie ging eerst naar de bijzonder neutrale Gevers-Deutz kleuterschool bij juffrouw Mien en juffrouw Annie. Net als de Menken-kinderen ging zij daarna naar de Willibrordschool voor jongens en meisjes vlak bij de kerk. Een school die veronderstelde dat je elke dag naar de kerk

Plonie Karthaus is lid van de Historische Vereniging en heeft zich gemeld tijdens een lezing toen er werd gevraagd of er oudere Oegstgeestenaren onder het gehoor waren, die misschien geïnterviewd wilden worden. 'Behalve oorlogsherinneringen weet ik nog wel meer te vertellen', zei zij.

Plonie rechts vooraan in de kleuterklas bij juffrouw Mien, voorjaar 1936.

Reünie op 25 september 1981 van leerlingen rooms-katholieke Willibrordschool uit 1939.

ging en als je niet geweest was, stond dat op je rapport. De kerkgang was geen punt, maar je zorgde natuurlijk wel dat je voor de priester koos die het snelste de mis

deed. Onderweg naar school kwamen ze langs de bakkerij Van Velzen en 'die geur van dat brood, dat vergeet ik nooit!' De school werd op een gegeven moment gevorderd door de Duitsers, waarna ze met een klein groepje op de Warmonderweg nog onderwijs kregen.

Na de Lagere School ging Plonie in 1943 naar de driejarige MULO van de Zusters van Liefde in de Haarlemmerstraat in Leiden. Met de tram, want fietsen hadden ze niet. Ze herinnert zich nog levendig dat, toen de tram een keer niet reed in de oorlog, zij en haar vriendin op klompen naar de Haarlemmerstraat liepen. Achteraf heel pijnlijk en niet voor herhaling vatbaar.

DE OORLOG: HET IS EROP OF ERONDER

De oorlog staat haar nog helder voor de geest. 'Hoewel we op een Leidse krant geabonneerd waren wisten we van niks, we hadden geen enkel idee dat er iets op handen was. Maar toen we vanuit de tuin de parachu-

licht en brandstof? De jongens waren er klaar voor: ze klommen vanuit de Van Assendelftstraat over de muur van de fietsenstalling van Rhijngeest (toentertijd een psychiatrische instelling). Ze taptten daar de elektriciteit af en zie: er was licht in de woonkamer. Tijdens de strenge winter waren de bomen in Oegstgeest hun leven niet zeker, ook niet in Rhijngeest.

Koken voor dertien mensen in deze tijd van schaarste was een bijna onmogelijke opgave. In die winter gingen ze met de buurkinderen naar de gaarkeuken in de Terweeschool en soms mocht Plonie bij de familie Rubenkamp eten, terwijl haar zusje Lia af en toe welkom was bij de familie Tolboom, want die hadden een boerderij. Met Kerstmis hadden ze genoeg te eten, zelfs vlees. Op het menu stond konijn. De afspraak was dat ze tegen opa en oma niet zouden zeggen dat het de kat was. Maar de jongens miauwden steeds wel iets in die richting. Tja, het was erop of eronder. 'Omdat er

Op het menu stond konijn. De afspraak was dat ze tegen opa en oma niet zouden zeggen dat het de kat was

tisten naar beneden zagen komen bij Valkenburg begon het ons te dagen. Dat beloofde niet veel goeds. In de hongerwinter kregen we met onze familie van dertien gebrek aan alles. Er waren wel boeren van wie we de uien die niet gerooid waren, zelf met de hand uit de grond mochten halen. Ook ruilden we met een boer eikels die hij dan aan zijn vee kon geven, terwijl wij aardappels van hem kregen.' Maar hoe kwamen ze aan

nauwelijks iets te beleven was, gingen we vaak kijken bij Rhijngeest waar de paarden aan lange houten balken vastgebonden stonden. Soms was er echt iets te beleven zoals een operatie van een paard op een baal stro. Dat was natuurlijk heftig, maar we mochten daar gewoon rondkijken, want de Duitsers waren aardig voor kinderen.'

Plonie vertelt dat na de oorlog moeders van grote gezinnen zes weken met vakantie mochten verblijven in een hotel in Noordwijk, waar ze in de watten werden gelegd. De R.K. Bond voor Grote Gezinnen heeft ruimschoots bijgedragen aan dit onwaarschijnlijk liefdevolle initiatief. Het lijkt erop alsof katholiek zijn in die tijd nog een benijdenswaardige positie was.

EEN MEISJE DAT WIST WAT ZE WILDE

Toen de school bij de zusters in Leiden klaar was, weliswaar zonder eindexamen vanwege de oorlog, was natuurlijk de vraag: wat nu? Haar zusje Miep was in veel gevallen een voorbeeld voor haar geweest, maar de naaiopleiding die zij koos was niks voor Plonie. 'Mijn handen wilden wat anders. Mijn vader, die zijn leven lang hard gewerkt had en na veel avondopleidingen accountant was geworden, had ons meegegeven dat we allemaal een opleiding moesten gaan doen en niet uit huis hoefden te gaan voor dat die afgerond was. En dan zie je zelf maar verder.'

Plonie kwam wel eens in de Beker-apotheek in het Wilhelminapark. 'Daar zag ik zoveel potjes staan, maar

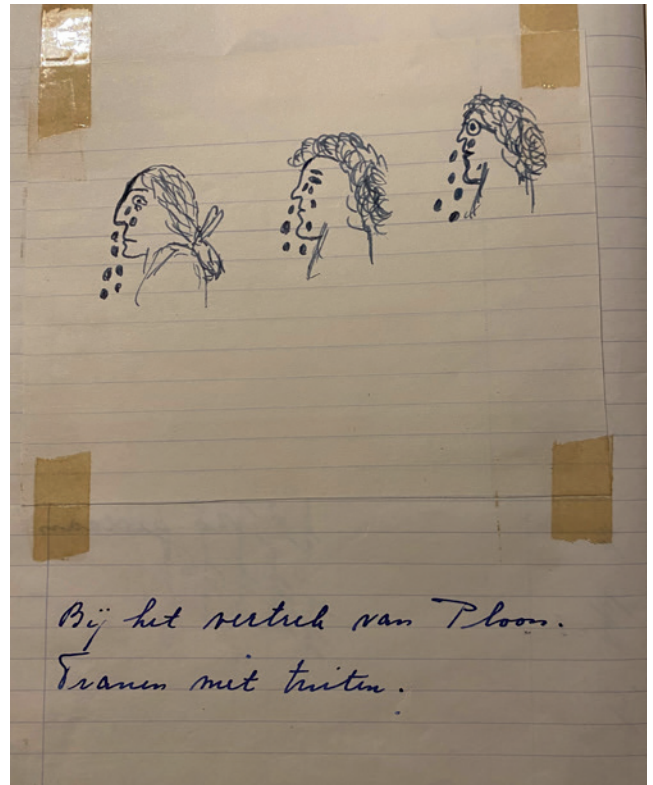
Koken op een MAJO noodkacheltje in de hongerwinter.

Apotheek, Wilhelminapark 8, maart 1946.

de woorden daarop kon ik niet lezen en niet begrijpen. Ik was heel geïnteresseerd en vroeg aan een meisje dat er werkte, hoe je apothekersassistente werd. Daar moest je een opleiding voor volgen en een diploma halen. Dus ging ik in de leer bij een grote apotheek in Leiden, de apotheek Kok, waar theorieles werd gegeven. En daarna naar apotheker Go Lam San, een Chinees, die in zijn vrije tijd onbetaald les gaf. Deze weldoener was zijn tijd ver vooruit door tijdens de Vietnamoorlog al medicijnen voor dat land in te zamelen. 'Je moest wel honderd plantjes uit je hoofd leren en je moest ook al die pilletjes maken. Wat vroeger in de apotheek werd gemaakt zit nu allemaal in doosjes. Toen deden we dus alles zelf: recepten lezen, afwegen en soms moesten we ook vergiften gebruiken. Dan deed je alles heel precies en vroeg je collega's of die samen met jou naar het recept, het gewicht en het product wilden kijken. Dit alles om te voorkomen dat er fatale fouten gemaakt zouden worden.'

'Na twee à drie jaar op les vond ik mijn eerste baan in Den Haag, met de trein naar de Schilderswijk, vlak bij het station. Ja, daar heb ik gewerkt en veel geleerd. Maar toen ik na een jaar een baan in Leiden kon krijgen aan de Lammenschansweg bij de Zuiderapotheek, kon ik daar met de fiets heen en daar verdiende ik ook meer. Van zo'n salaris kon je natuurlijk niet leven. Dus woonde ik nog thuis. Ik kocht van mijn eerste salaris een paar schaatsen en deed steeds vijf gulden in een spaarpotje bij boekhandel Haaksma in de Kempenaerstraat om op den duur een echt goed boek te kunnen kopen. Het leven

Uit het afscheidsalbum van de Zuiderapotheek: tranen met tuiten.

Onderzoek in de apotheek van het Academisch Ziekenhuis.

was nieuw en spannend. Ik was de eerste die 's morgens om acht uur in de apotheek kwam, de deur opendeed en daarna kwamen de mensen met hun recepten. Toen ik daar wegging na een paar jaar, tot verbazing en spijt van de hoofdapothekeres, kreeg ik een fotoalbum met iedereen erin die er toen werkte (in die tijd waren alle apothekersassistenten meisjes). Ook zaten er briefjes bij geplakt met teksten als 'In de Zuiderapotheek worden geen fouten gemaakt' en 'In steenpuisten verbinden is Plonie heel goed'. Tranen met tuiten hebben we gehuild bij het afscheid, want ik had het er echt naar mijn zin.'

'Maar ik wilde zo graag naar de apotheek van het Academisch Ziekenhuis, hoewel ik daar wel minder zou gaan

verdienen. Zo'n ziekenhuisapothek is andere koek. Een grote apotheek met meer dan tien personen, enorme partijen medicijnen, andere mensen, echte zieken, studenten. Daar kwamen geen mensen aspirientjes halen. Daar moest je óók alles zelf maken, maar dat werd je wel geleerd.'

Ze trouwde in 1955 na een lange verkering en ging mee naar Den Haag met haar man, die daar als boekhouder werkzaam was. Ook toen wilde zij werken, ditmaal bij een groothandel in medische artikelen. 'Toen ik in verwachting raakte zeiden de eigenaars, dat ik mijn kindje best mee kon nemen naar het werk. Maar ik zei: "Nee, als ik een kindje krijg, dan stop ik met werken. Ik heb toch geen kind om het weg te doen. Kom nou!"' Naarmate haar gezin groeide, er kwamen in totaal vijf kinderen, twee jongens en drie meisjes, had Plonie genoeg te doen.

TERUG NAAR OEGSTGEEST

'In 1967 kochten we een huis in Oegstgeest in de buurt van het Rijnlands Lyceum. De kinderen mochten op het veld van het Rijnlands spelen als ze de boel weer netjes achterlieten'. Kennelijk waren er toen nog geen hekken rondom de school. Toen de kinderen naar de middelbare school gingen vond Plonie, ondanks de nabijheid van deze school, het beter dat de kinderen naar het Bonaventuracollege fietsten 'dan worden jullie eerst wakker voordat je op school bent'.

'Na bijna 30 jaar zijn we gescheiden en kwam ik in Haaswijk in een huis terecht dat ik eigenlijk niet kon betalen. Maar ik besloot niet te zeuren en om te zien naar iets anders. Ik had in die tijd een auto en zorgde af en toe voor mensen in de buurt die dat nodig hadden. Na enige tijd hoorde ik dat er in Haaswijk een huisje voor senioren beschikbaar was, heel praktisch met slaapkamer en een badkamer beneden. Zo ben ik hier terecht gekomen.'

'Er werd toen nog gebouwd en er was veel kritiek, want het was per slot van rekening een polder met veel groen. Gelukkig zijn er veel sloten en kreekjes bewaard gebleven. En het is prettig wonen hier. Mijn kinderen bezoeken me regelmatig en hebben zorg voor me. Er is zelfs een 'ZorgMies' die met mij leuke dingen doet.'

Van het grote gezin van de ouders van Plonie zijn er veel uitgewaaid. De aansporing van vader om een opleiding te doen en af te maken is braaf opgevolgd, want de broers en zussen zijn allemaal op hun pootjes terecht gekomen. In de tijd na de oorlog waren er veel mogelijkheden om te emigreren. Een moedig besluit, want allereerst moest je Engels spreken, kreeg je zes weken onderdak, maar daarna moest je jezelf redden en werk vinden. Plonie en haar moeder hebben de onder-

Protest tegen de Dakar Rally

Naar aanleiding van de dood van een 5-jarig meisje tijdens de Dakar Rally, wil ik met kracht protesteren tegen dit 'autosport'-evenement. Al jaren geleden heeft de milieubeweging deze vorm van aantasting van de natuur volledig afgekeurd. Toch doen er ieder jaar weer meer trucks, auto's en motoren mee aan deze milieuvervuilende, natuurbeschadigende en geldverslindende rally. Met haar dood zijn mijns inziens alle grenzen overschreden.

**mw. A. Karthaus-Peeters,
Oegstgeest.**

Ingezonden brief in het Leidsch Dagblad van 1 februari 2005.

nemende familieleden wel met het vliegtuig opgezocht, de twee broers in Australië en de inmiddels overleden zus, die voor één jaar naar Canada ging maar daar trouwde en bleef. Met de broers heeft zij nog regelmatig contact. Maar voor haar vader moet het teleurstellend zijn geweest dat zijn aansporing om iets van je leven te maken geleid heeft tot emigratie en dat hij door zijn vlieg angst zijn kinderen niet allemaal heeft kunnen bezoeken.

Plonie zit niet achter de geraniums, is nog steeds geïnteresseerd in alles, blijft op de hoogte door de krant te lezen. Af en toe vindt ze in de krant berichten waar ze een kritisch nootje bij zou willen kraken als de normen en waarden niet stroken met haar eigen ideeën. Dat deed ze ook al twintig jaar geleden, getuige de bovenstaande ingezonden brief aan het *Leidsch Dagblad* over de Dakar-race in Afrika.

Dat zou ze in de huidige tijd ook wel weer willen doen, want ze raakt nog steeds geëmotioneerd bij alle onrechtvaardigheid in de wereld, maar ze voelt zich op haar leeftijd niet meer geroepen om in het openbaar haar mening te geven. ●

Iets Lugtigs

Gele olifant

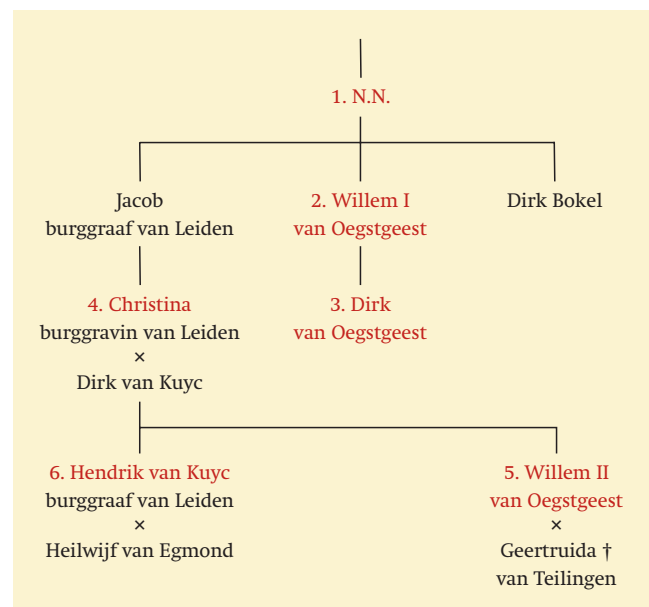
Nee, ik maak geen reclame, natuurlijk, maar eind vorig jaar werd ik door het bestuur met andere schrijvende leden gevraagd mee te doen aan een actie van een plaatselijke grootgrutter. Onder het logo van de gele olifant en de HisVO zou een plaatjesboek worden gemaakt over de geschiedenis van ons dorp. Klanten krijgen dan bij elk tientje aan boodschappen een paar plaatjes cadeau die in het boek moeten worden geplakt. U herkent het van de voetbalplaatjes destijds. Of ik een paar hoofdstukken van dat boek voor mijn rekening wilde nemen. Mijn spontane reactie was: ja, hallo, hoe ver kun je zakken, laat anderen maar plakplaatjes maken.

Maar een nachtje slapen gaf mij een beter inzicht. Niet alleen de geschiedenis als geheel is belangrijk voor ons geestelijk welzijn, met het onderdeel archeologie daarvan in het bijzonder moeten we heel voorzichtig omgaan. Als daar iets verkeerd gaat, is het in het algemeen ook definitief verkeerd. Ik citeer uit een recent telefoongesprek met Jasper de Bruin, u weet wel, de opgraver van Overdorp en de schaal van Oegstgeest: 'Wij hebben in die jaren helaas het verwachte Merovingische grafveld niet gevonden. Die liggen doorgaans op de hogere, droge locaties nabij nederzettingen. We hebben al een Rijnstroom vastgesteld die loopt onder het Corpusgebouw en de A44 door richting het hoger gelegen Endegeester landgoed.' Met andere woorden: op Endegeest is het bij de verwachte werkzaamheden archeologisch uitkijken geblazen. En een jaar of vijftien geleden dacht ik dat voor de opgravingen op Nieuw-Rhijngeest eindelijk alles goed geregeld was. Er mocht geen aannemersschop de grond in zonder voorafgaand archeologisch onderzoek, en toch werd er onverwacht op last van de brandweer een grote vijver gegraven. Hierdoor is een meter of 50 Merovingische kadewand – de lengte van de Lijtwegflat – en alles wat daarvoor en daarachter lag, voorgoed verloren gegaan.

Deze voorbeelden illustreren dat je voortdurend alert moet zijn op mogelijke beschadiging van archeologische bodemschatten: weg is weg, vervanging is niet mogelijk, over een stukje van ons verleden zullen we nooit meer iets weten.

Daarom doe ik toch mee aan het gele olifantenboek. Hoe meer mensen kennis nemen van onze geschiedenis en het belang van archeologie, hoe beter. Een van de hoofdstukken waarmee ik mij bemoei, gaat over de echt bijzondere personen die Oegstgeest in de loop

der eeuwen heeft opgeleverd. Het zijn er heel wat, ik kwam op een lijstje van een stuk of twintig van die mensen die langere of kortere tijd Oegstgeestenaar zijn geweest. Er zullen er nog wel afvallen, want zo lang kan zo'n hoofdstuk niet zijn. Ik schrok toen ik merkte dat er maar drie vrouwen bij zitten: Ewine van Dishoek, Hella Haasse en Jeannette Wyttenbach. Het zal ermee te maken hebben dat vóór 1900 Oegstgeest uiterst dun bevolkt was en bovendien de positie van vrouwen het bijna onmogelijk maakte in het openbaar ergens in uit te blinken. En naderhand bedacht ik dat ik er ook nog een over het hoofd heb gezien: Christina van Oegstgeest. Zij werd omstreeks 1220 geboren als dochter van burggraaf Jacob en werd door graaf Floris IV 'in voechdijen' genomen toen haar ouders waren overleden. Christina volgde – bij wijze van grote uitzondering, volgens de hoofdregel kon het niet – haar vader op als burggravin van Leiden, en daarna ook haar kinderloze neef Dirk van Oegstgeest als vrouwe van Oegstgeest. Zij trouwde met de veel oudere Dirk van Kuyc; het echtpaar heeft vermoedelijk op kasteel Het Zand gewoond. Het kasteelterrein is nu het gebied tussen de Oude Rijn en het Additioneel Kanaal in Katwijk. Destijds hoorde het bij Oegstgeest. Christina kreeg twee zonen, Hendrik van Kuyc en Willem II van Oegstgeest, die beiden na haar heer van Oegstgeest werden. Christina van Oegstgeest overleed in 1271. ●

Stamboom van Christina met in rood de heren en vrouwen van Oegstgeest, genummerd in de volgorde waarin zij ambachtsheer/-vrouwe werden. De 'N.N.' bovenaan is naar alle waarschijnlijkheid burggraaf Elinand van Leiden (ca. 1150-ca. 1200), zie mijn Rijnland in de donkere eeuwen. Leiden 2021.

Vernieuwen Kwaakbrug ging ooit mis

Splinternieuwe brug moest na drie jaar worden vervangen

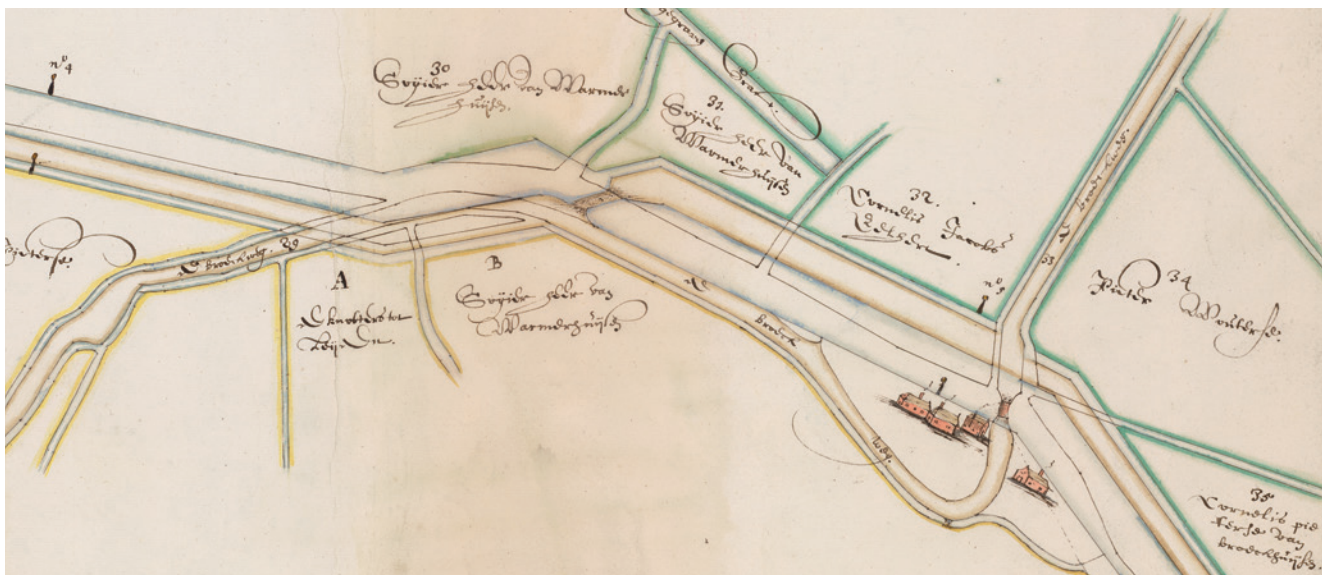
DOOR JACQUES THORN

De Kwaakbrug wordt hopelijk binnenkort gerenoveerd. Eindelijk! Jaren van planning en ambtelijk getouwtrek gingen eraan vooraf. Maar in het verleden ging het ook wel eens fors mis. In het gedegen en gedetailleerde rapport *Kwaakbrug Oegstgeest sinds 1438. Bouwhistorisch onderzoek* van Freek Lugt uit 2011 wordt een opvallende gebeurtenis beschreven, die onze nieuwsgierigheid opwekt. In 1657 werd de Haarlemmertrekvaart, toen een hypermodern infrastructuurproject, aangelegd. Dat was wat, in ons agrarisch dorpje! Het oude 'kwaakbruggetje' over de kronkelige Mare werd vervangen door een moderne brug waar het paard van de trekschuit de rechtgetrokken en verbrede trekvaart kon oversteken. Hoe trots was Oegstgeest op de mooie nieuwe brug. En toch werd reeds drie jaar later, in 1660, de splinternieuwe brug vrijwel geheel vervangen. Wat ging er mis?

MEGAPROJECT

De aanleg van de trekvaart in 1657 was een megaproject met een vergelijkbare impact als de aanleg van de HSL in onze tijd. De Hollanders uit de Gouden Eeuw deden

het echter op drie punten beter: het werk werd reeds twee maanden na de aanbesteding (op 27 februari 1657) gestart; het werd in zeven maanden (tussen april en oktober) uitgevoerd; en het resultaat bleek uitermate winstgevend. Kom daar nu maar eens om! En zeg nou niet 'toen was het simpel', want het was voor die tijd een uiterst moderne onderneming. Bijna 29 kilometer tussen Haarlem en Leiden werden met de hand uitgegraven, met een diepte van anderhalf tot twee meter en 15 à 20 meter breed. Er werd gebruik gemaakt van bestaande meren en waterlopen, zoals de Mare. De vaart liep bovendien door een polderlandschap waar het waterpeil kritisch is. Er kwamen 16 bruggen, waar de Kwaakbrug er één van is. Op 1 november 1657 startte de dienstregeling. De reis van Leiden naar Haarlem duurde zo'n 7 uur. De trekschuit voer met 7 km per uur en stopte bij 6 haltes waar ruim werd gepauzeerd. Dit was niet sneller dan een koets, maar wel comfortabeler en vooral veel goedkoper. Onder de roef waren 6 tot 8 luxe zitplaatsen. Buiten op het dek waren de goedkope zitplaatsen, 12 in getal, met een beetje inschikken

Afb. 1. Situatieschets in 1657, onderdeel van een reeks kaarten voor de planning van de Haarlemmertrekvaart. De bovenkant wijst naar het westen. In het midden loopt de trekvaart. Schuin rechts loopt de Kwaaklaan met de toen nog aanwezige kwakel over de Mare/trekvaart. Deze sluit aan op de Broekweg, die met een bocht terugloopt naar de Mare/trekvaart. In het midden is de nieuwe Kwaakbrug te zien. Deze sluit hier aan op de Broekweg, die verder naar links op het kaartje een aansluiting krijgt op het jaagpad dat hier aan de oostkant van de trekvaart is geprojecteerd. Dit jaagpad heet nu de Haarlemmerweg. Het afgesneden noordwestelijkste deel van de Broekweg draagt thans de naam Haarlemmertrekvaart. Het charmant getekende groepje huizen is de buurtschap De Kwaak (Hoogheemraadschap van Rijnland, kaartnummer A-4641, detail).

mogelijk 16 tot 20. Bij noodweer ging er een canvas zeil overheen. Later werden de schuiten iets groter. Omdat het vervoer relatief goedkoop was, was het bereikbaar voor de gewone man. In het topjaar 1677 werden 148.397 mensen vervoerd. De stadsbesturen van Leiden en Haarlem waren de exploitanten en zij verdienden er goed aan.

OVERSTEEK VOOR TREKPAARDEN

Hoe kon het dan gebeuren dat het toch zo mis ging met de bouw van de Kwaakbrug? Het rapport van Freek Lugt verschaft hierover de nodige informatie. De eerste brug werd in 1438 door Oegstgeest aan het einde van de Kwaaklaan gebouwd. Er lag toen al een veer, dat waarschijnlijk naast de brug bleef functioneren voor karren met bijvoorbeeld hooi. Het was een hoge brug met trappen aan weerszijden waar scheepjes vrij

schrijft: 'de brug werd langer gemaakt door hem te voorzien van een middenpijler waarbij het dek ook breder is gemaakt.' Dan kun je toch spreken van een vrijwel nieuwe brug. Wat er precies is gebeurd is niet helemaal duidelijk, maar er zijn drie mogelijke verklaringen.

PAARD DOOR BRUG GEZAKT? ENORME GROEI SCHEEPVAART? ENORME GROEI VERKEER?

De leukste, maar tamelijk speculatieve verklaring: er was een trekpaard door de brug gezakt omdat de brug te goedkoop was gebouwd. Dit is geen loze fantasie. Aannemer Warmoes mocht zoals we zagen het sloophout van de oude brug gebruiken. Wilde hij om de bouwkosten te drukken voor een dubbeltje op de eerste rij zitten en heeft hij de overspanning met oud hout gemaakt? Of moest hij wel goedkoop bouwen omdat het

Alles wijst erop dat de brug meteen populair werd en deze drukte niet aankon, omdat hij te smal was

onderdoor konden: een zogenoemde kwaak of kwakel. Nu weten we meteen hoe de buurt bij de brug aan haar naam komt. Toen in 1657 de trekvaart werd aangelegd, moest er ook een jaagpad komen voor het paard om de schuit te trekken. Opdat het paard kon oversteken moest er een nieuwe brug komen. Deze werd 200 meter naar het zuiden verplaatst, de huidige plek van de Kwaakbrug.

DE FEITEN DIE WE KENNEN

In zijn bouwhistorisch onderzoek haalde Lugt opvallende zaken van ruim 450 jaar geleden naar boven. De bijgaande situatieschets (afb. 1) is in die tijd als ontwerp gemaakt en geeft de oude situatie weer waarin de nieuwe planning is ingetekend. De positie van de oude brug zien we aan de kop van de Kwaaklaan (rechtsonder) en 200 meter zuidelijker (links) is de nieuwe brug geschetst. Het weggetje vanuit Leiden heette oorspronkelijk Broekweg, maar kreeg de nieuwe naam Haarlemmertrekvaart. Het huidige fietspad dat verderop linksaf gaat heet overigens nog steeds Broekweg. Het laatste deel naar de oude brug was sindsdien een doodlopend pad naar het buurtje 'De Kwaak'.

Voor de bouw van de nieuwe brug werd een overeenkomst gesloten tussen Leiden, Haarlem en Oegstgeest. De twee steden betaalden de aanleg, Oegstgeest betaalde 20 gulden per jaar voor het onderhoud. De aannemer van de brug was Jan Jans Warmoes uit Rijnsburg. Hij metselde een stenen brug zonder gewelf, dus blijkbaar met een houten overkapping. In het contract met Warmoes staat ook dat hij het hout van de oude brug mocht gebruiken. De brug werd opgeleverd in 1657. Echter, in 1660 moest de nieuwe brug alweer worden aangepast. Zoals Lugt

contract met de opdrachtgevers (Leiden en Haarlem) hem dwong voor een lage prijs te werken? Onbekend is of hij voor de schade aansprakelijk is gesteld.

De tweede verklaring is dat de brug meteen na de bouw al te klein was vanwege het grote succes van de trekvaart. De Leidse Vaart/Haarlemmertrekvaart is niet voor niets 'de snelweg van de Gouden Eeuw' genoemd. Hoewel de trekschuiten oorspronkelijk alleen waren bedoeld voor passagiers en post, werden 'onder het canvas' al snel veel goederen meegenomen. Wellicht hadden de opdrachtgevers er niet op gerekend dat de brug zo intensief zou worden gebruikt en werd na drie jaar de conclusie getrokken dat nieuwe brug het scheepvaartverkeer niet aankon.

De derde verklaring houdt verband met de enorme economische groei in het gewest Holland in die tijd. De gewone verkeersroute Amsterdam-Haarlem-Leiden-Den Haag liep bij Oegstgeest over de geestrug langs het Groene Kerkje, de Dorpsstraat, Rhijngeesterstraatweg, Endegeest en het Haagse Schouw, parallel aan de huidige A44. Wie naar Leiden ging, nam de afslag via de Geversstraat-Rijnsburgerweg. Nu men bij de Kwaak ook met paard en wagen over de Mare kon, kreeg het steeds drukker verkeer een gunstiger korte doorsteek naar Leiden. Men nam na de Dorpsstraat de Wijttenbachweg, Hofdijk en Kwaaklaan langs de Mare naar de Marepoort. Alles wijst erop dat de brug meteen populair werd en deze drukte niet aankon, omdat hij te smal was. Het oude hout zal niet hebben geholpen en misschien is er wel een ongeluk gebeurd. Het ligt evenwel meer voor de hand dat het trekpaard niet door de brug zakte, maar

De Kwaakbrug na 1660 met links een trekschuit en op de brug de jager. Rechts ligt, niet zichtbaar, kasteel Oud-Poelgeest en op de achtergrond ligt Leiden. Detail Jan de Beyer (toegeschreven), *Gezicht op Leiden vanuit het noorden*, gewassen tekening in Oost-Indische inkt, Leiden 1750 (Erfgoed Leiden en Omstreken, PV 1703, detail).

gewoon 9 keer per dag in een file belandde. Omdat de nieuwe trekvaart goed geld opleverde zal het besluit om de splinternieuwe brug te verbreden en versterken met een middenpijler wat gemakkelijker zijn genomen. Deze verklaring wordt bevestigd doordat Leiden in 1664 de Marepoort geheel vernieuwde vanwege het steeds drukker wordend verkeer.

NA 1660

De tweede Kwakelbrug uit 1660 heeft het volgehouden tot 1782 en is toen geheel vernieuwd. Het werd een voor die tijd moderne brug met gemetselde landhoofden en een middenpijler. De overspanning was nog steeds van hout, evenals de leuning. In 1855 is het brugdek vervangen door een dek van ijzeren liggers met een onderdek van gegalvaniseerd plaatijzer en er kwamen ijzeren profielleuning. Deze brug is in de naoorlogse periode overbelast geraakt, waarschijnlijk door het verkeer van zware vuilniswagens vanuit Oegstgeest naar de Leidse Vuilverbranding. In 2007 is de zaak gestut en 3 jaar later vanwege de slechte staat afgesloten voor gemotoriseerd verkeer. Sindsdien wordt gewacht op een plan van aanpak voor een nieuwe brug.

Op deze foto van blokken hardsteen in het westelijke landhoofd is met enige moeite het ingebeitelde jaartal 17–82 te zien (op het ogenblik zit dat achter de tijdelijke damwand). Boven en onder het liggende streepje plachten maand en dag te worden aangegeven; nu is dat niet meer te ontcijferen (foto A.M. van Kampen, 2004).

HUIDIGE PLANNEN

Definitieve plannen voor de renovatie zijn er nog altijd niet. De ontwikkeling verkeert nog in de adviesfase. De Historische Vereniging Oegstgeest heeft geadviseerd om de brug van 1782 te herstellen met een houten wegdek, zodat het pre-industriële karakter terugkomt. De trekvaart dateert immers van vóór de Industriële Revolutie en werd pas weggeconcurrerd door de komst van de trein. De Commissie Monumenten van de gemeente denkt ook aan de brug van 1782, maar overweegt een moderner wegdek. Alles verkeert nog in een prematuur overlegstadium. Van de oorspronkelijke 16 bruggen over de Leidse Vaart/Haarlemmertrekvaart is de Kwaakbrug de enige die nog uit deze periode dateert, de rest is moderne nieuwbouw. ●

BRONNEN

- Freek Lugt, *Kwaakbrug Oegstgeest sinds 1438. Bouwhistorisch onderzoek* (Oegstgeest 2011); digitaal beschikbaar via <https://historischeverenigingoegstgeest.nl/pdf-publicaties/20110111-Rapport-Kwaakbrug_VOO_Freek_Lugt.pdf> (april 2023).
- R.A.H. van Dommelen, 'Historie Trekvaart Leiden – Haarlem' <<http://www.rac-info.nl/lv/index.html>> (april 2023).

Kwaakbrug met informatiezuil, 2023 (foto auteur).

Geschiedenis van de percelen Hoge Morsweg 108-110 en de bewoners ervan in oud-Oegstgeest

De broodbakkerij waar ‘Het Roggebroodje’ uithangt

DOOR JAN HENGSTMENGEL EN GERARD J. TELKAMP

De wijk Hoge Mors in Leiden hoorde tot juli 1966 bij Oegstgeest. Van de eeuwenoude bebouwing langs de Hoge Morsweg resteren hier en daar nog enkele, soms grondig verbouwde of herbouwde panden. Dat geldt bijvoorbeeld voor het huis op het huidige adres Hoge Morsweg 110, waar drie oude wooneenheden na een ingrijpende gedaanteverwisseling tot één geheel zijn gesmeed. Over dit pand en over het buurpand Hoge Morsweg 108, dat er historisch gezien onlosmakelijk mee verbonden is, gaat dit artikel (zie afb. 1). Daarbij komen ook de vermoedelijk vroegste bakkerij en de vroegste scheepswerf van de Hoge Mors ter sprake.

Afb. 1. Het tegenwoordige aanzicht van de verbouwde panden Hoge Morsweg 108 en 110 (foto JH).

HET ROGGEBROODJE

Aan de buitendijkse kant van de Oegstgeester Hooge Morsdijck lag vanaf ongeveer 1774 tot 1828 een perceel dat in toenmalige aktes wordt omschreven als een huis en erf, groot 50 roeden (= ca. 710 m²), ‘zijnde een broodbakkerij waar Het Roggebroodje uithangt’. Het Roggebroodje was in de aangegeven halve eeuw de

bakkerij waar de bewoners van de buurtschap Hooge Morsch en wellicht ook passerende schippers hun brood kochten, want een andere bakkerij was hier in die tijd niet. De eerste eigenaar was Teunis Overgeest, die het perceel op 7 mei 1774 voor 525 gulden overnam van Cornelis Meesz. Bijnsdorp en Hermanus Obdam. Teunis bekostigde dit door op dezelfde dag aan de Amsterdamse koopman Hendrik Sandijk te verkopen het ‘huis en erf waarin de bakkersneringe gedaan wordt, genaamd Het Roggebroodje, met tuin en boomgaard’, gelegen aan de noordzijde van de hofstede Rhijnhof. Die bakkerij was daar al in 1691 gevestigd en werd toen geëxploiteerd door bakker Cornelis Dircksz. Paridon. In 1733 werd het bedrijf overgenomen door Teunis’ vader, meester-bakker Cornelis Overgeest uit Lisse, en in 1765 door Teunis zelf.

Zoals mejuffrouw F.A. le Poole reeds in 1959 in het *Leids Jaarboekje* schreef in haar reconstructie van de achtereenvolgende eigenaren van de buitenplaats Rhijnhof, breidde de eigenaar Hendrik Sandijk het grondbezit van dit lustoord in 1774 verder uit. Daarna verwierf hij in 1791 ook nog het buitenplaatsje De Rosmarijn en een ander buitenplaatsje, beide eveneens gelegen aan de noordzijde van Rhijnhof. In 1808 werden aan Hendriks weduwe Anna Sautijn onder meer toebedeeld ‘het erf en de grond van een geamoveerde broodbakkerij genaamd geweest Het Roggebroodje’. De term ‘geamoveerd’ betekent hier niet dat de voormalige broodbakkerij toen al was afgebroken, want in het *Quohier van de gebouwen in Oegst- en Poelgeest* uit 1806/1829 wordt het gebouw nog ‘huisje (voorheen broodbakkerij)’ genoemd. Kortom, bakkerij Het Roggebroodje op Hoge Morsweg 108-110 was feitelijk de voortzetting van een gelijknamige bakkerij die tot 1774 zo’n 700 meter noordelijker aan dezelfde Hooge Morsdijck lag.

DE EERSTE SCHEEPSWERF VAN DE HOGE MORS

Het perceel Hoge Morsweg 108-110 werd in 1623 afgesplitst van een ruim drie keer zo groot perceel. Het resterende, zuidoostelijke deel bevatte toentertijd een huis en erf met een ‘barg’ (hooiberg), dus een boerderij. Op dit deel, dat daarna nogmaals gesplitst is, zouden

Afb. 2. De percelen Hoge Morsweg 104-136, zoals weergegeven op de kaart van de Rijn tussen Katwijk en Leiden van P. Bilderbeek, 1627. Op de oostelijke oever van de Oude Rijn zijn vier boerderijen en een boomgaard te zien. De rode lijnen geven de perceelgrenzen van vóór 1623 aan. De groene lijn betreft de perceelsplitsing van 1623. Collectie kaarten Hoogheemraadschap van Rijnland 1457-1857, A-0389.

later de bekende herberg De Ooijevaar (in 1818: sectie E no.'s 445-446) en het aangrenzende huis met de tuitgevel (in 1818: sectie E no.'s 447-448) verrijzen (zie hierover het artikel van de tweede auteur in *Over Oegstgeest* van mei 2022). De percelen met de herberg en het huis maken thans deel uit van het grondgebied van de scheepswerf van Akerboom Yacht Equipment. De vroegere boerderij op dit perceel is duidelijk te herkennen op de kaart van de Rijn tussen Leiden en de Noordzee van P. Bilderbeek uit 1627, en ook een boomgaard (zie afb. 2). De rechte lijn die dwars door deze boomgaard loopt is een houten 'scheidsschutting' van 6 voet hoog tussen het afgesplitste deel van Crijn Lourisz. en het restant dat in bezit bleef van Dirck Claesz. van Claveren. Het perceel Hoge Morsweg 108-110 wordt namelijk omschreven als 'een huis en erf met een gedeelte van een boomgaard', samen 54 roeden 9 voeten (= ca. 767 m²) groot. Uit alle overdrachtsaktes van dit perceel blijkt dat het belast was met een erfpacht van de helft van 2 gulden per jaar en ook nog met een erfpacht van 10 stuivers per jaar. Vanaf 1656 wordt bij laatstgenoemde pacht vermeld dat deze 'in lange jaren niet is gemaand', en vanaf 1746 bovendien dat beide pachten 'vermits het vernietigen van de scheepmakerij die voor deezen op dit erf is geëxerceert ook zijn koomen te vervallen'. Is hier dan een scheepmakerij geweest? Ja, inderdaad. In 1716 en 1718 wordt het perceel omschreven als 'een huis en erf, zijnde een scheepmakerij, en een gedeelte boomgaard'. Waarschijnlijk is deze scheepmakerij in 1684 gebouwd door de toen nieuwe perceeleigenaar Willem Cornelisz.

Keth, een scheepmaker die daarvóór een scheepmakerij in Voorschoten bezat, wellicht gewoon aan de overzijde van de Rijn. In 1702 wordt deze scheepmaker althans reeds als buurman van De Ooijevaar vermeld. De scheepmakerij blijkt dus tussen 1718 en 1746 vernietigd te zijn. Hoe dit gebeurd is – door water, wind of vuur – weten we niet. Wel staat vast, dat hier lang voordat scheepmaker Arie de Bruijn zich in 1874 op Hoge Morsweg 104 vestigde (de voorloper van scheepswerf De Phoenix en de Gebr. Akerboom) dus al scheepsbouwactiviteiten waren, maar dan 50 meter verderop.

HET EINDE VAN HET ROGGEBROODJE

In 1779 verkocht Teunis Overgeest Het Roggebroodje aan Philip Jacob Beller, die omstreeks 1796 overleed. Of deze zelf bakker was hebben wij niet kunnen vaststellen. Sinds hij eigenaar was had hij echter geen verponding betaald en om die reden werd het perceel in 1797 executoriaal geveild in herberg De Rode Leeuw. Het huis was op dat moment bewoond in tweeën: in het ene deel woonde Grietje de Wolf, de weduwe van Philip Jacob Beller, met vier jonge kinderen, het andere deel werd voor 18 gulden per jaar verhuurd aan Kors Verpoort(en) en zijn gezin. Achter het huis had deze een paar varkenshokken, die geen deel uitmaakten van de veiling. Als koper, met een inzet van 134 gulden, kwam uit de bus timmerman en herbergier Jan Krook, eigenaar en exploitant van de herberg De Ooijevaar, op twee steenworpen afstand ten zuidoosten van Het Roggebroodje. Het duurde evenwel nog tot 1804 voordat de officiële overdracht plaatsvond.

Omstreeks 1810 werd het huis deels verhuurd aan kleermaker Joseph Debets, en deels aan broodbakker Dirk Schrama. Dit wijst erop dat de bakkerij hier toen nog steeds in bedrijf was. In 1813 was één van hen waarschijnlijk reeds naar elders verhuisd, want op 16 februari van dat jaar overleed in dit huis (toentertijd Hoogemorsch nr. 105) arbeider Cornelis Gordijn, gehuwd met Ariaantje van der Zijde. In de periode 1816-1821 waren de huurders landbouwer Pieter Passchier en tuinknecht Karel Bouwmeester (met inwoning van Arentje van Schie, weduwe van Jan Oudshoorn), dus onder hen was geen broodbakker meer. De volgende eigendomsoverdracht vond plaats in 1828. Op 26 januari droegen de erfgenamen van wijlen Jan Krook het 'huis en erf, vanouds geappropriëerd tot een broodbakkerij waar Het Roggebroodje uithangt' voor 410 gulden over aan steenbakker Johannes Christiaan Noordendorp. Op dat moment is het huis verhuurd aan Pieter Passchier voor 50 cents per week, de bakkerij aan Pieter Lubbe voor 80 cents per week. Was Pieter Lubbe dan misschien bakker? Dat niet, want in diverse aktes uit de periode 1822-1831 wordt hij steeds vermeld als (land)arbeider (in 1850 als landbouwer), wonende te Oegstgeest, dus wellicht gebruikte hij de bakkerij slechts als schuur.

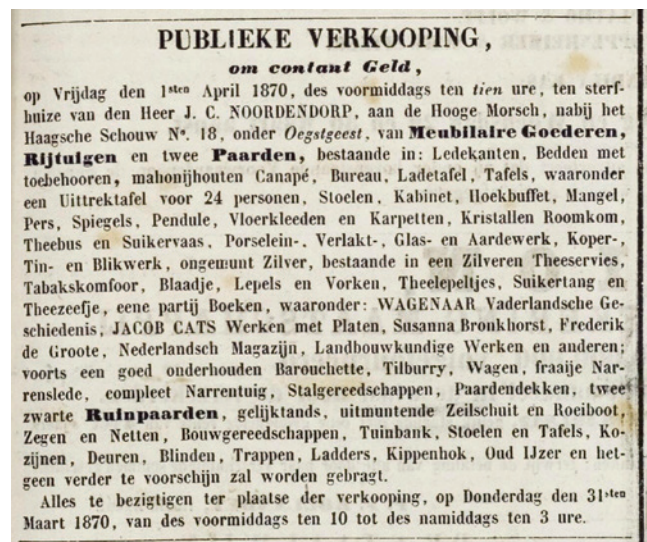
Helaas hebben wij zijn toenmalige woonadres niet kunnen achterhalen; wel weten we dat hij in 1832 op de Wijtenbachweg woonde. Het Roggebroodje was in 1828 dus waarschijnlijk geen bakkerij meer. Een sterke aanwijzing daarvoor is ook dat Johannes Wareman in 1827 een broodbakkerij begon in het buurpand met de tuitgevel, tussen Het Roggebroodje en De Ooijevaar. Die heeft daar tot ten minste 1866 bestaan. Twee bakkerijen naast elkaar is uit concurrentieoverwegingen uiteraard niet zo slim.

EIGENAAR JOHANNES CHRISTIAAN NOORDENDORP

Voor de ondernemer Johannes Christiaan Noordendorp (1782-1869) was Het Roggebroodje een kwestie van gebiedsuitbreiding. In 1814 was hij vlakbij komen te wonen als nieuwbakken directeur van een steenfabriek. In de *Leydse Courant* van 28 december 1814 lezen we: 'De steenbakkerij en negotie in Rhijnsche steen bestaan hebbende, en gedreeven door en op den naam van J. van der Mark, zal met primo Januarij 1815 worden voortgezet door en voor privé rekening van J.C. Noordendorp op de Firma van Van der Mark en Comp.'. Noordendorps vader Jacob had in 's-Gravenhage een zogenoemde metselaars-affaire, die na zijn overlijden in 1809 door zijn zoon Johannes werd voortgezet. Broer Adrianus verbleef ook in Den Haag, als bouwmeester der Koninklijke Paleizen en Lands Gebouwen. In november 1816 huwde Johannes te Voorburg Catharina Johanna Luden en verkaste hij naar huis nr. 95 in Oegstgeest, vlakbij het Haagsche Schouw. In 1817 en 1818 werden daar hun twee zoons geboren, Jacobus en Henderik. Enkele jaren later verhuisde het gezin naar het iets zuidelijker gelegen huis nr. 96. Daar overleed Catharina al op 43-jarige leeftijd in maart 1838 en Johannes op 87-jarige leeftijd in november 1869. Na het overlijden van Johannes vonden in maart en april 1870 veilingen plaats van zijn talrijke bezittingen, ten sterfhuizen (toentertijd wijk 2 nr. 18) aan de Hooge Morsch nabij het Haagsche Schouw van zijn roerende goederen (zie afb. 3), en in het Leidse Heeren-Logement aan den Burg van zijn onroerende goederen in de Mors, waaronder de 'sedert onheuglijke tijden bestaande' steenbakkerij, maar ook het voormalige Roggebroodje, dat toen drie arbeiderswoningen omvatte.

DRIE 'APPARTEMENTEN'

Volgens de zogenoemde Oorspronkelijke Aanwijzende Tafel, het vroegste kadastrale register, bestond Het Roggebroodje in 1832 uit een huis, schuur, erf en tuin (sectie E no.'s 443-444) met een gezamenlijke oppervlakte van 7,30 are. Het hieraan gerelateerde Kadastrale Minuutplan uit 1818 laat twee gebouwen zien: het grootste staat ingetekend in de noordhoek van het perceel, ongeveer op de plek van het huidige pand Hoge Morsweg 110. Het kleinste staat aan de zuidoostkant ernaast, ongeveer op de plek van het huidige pand Hoge Morsweg 108, maar steekt met de voorgevel ongeveer

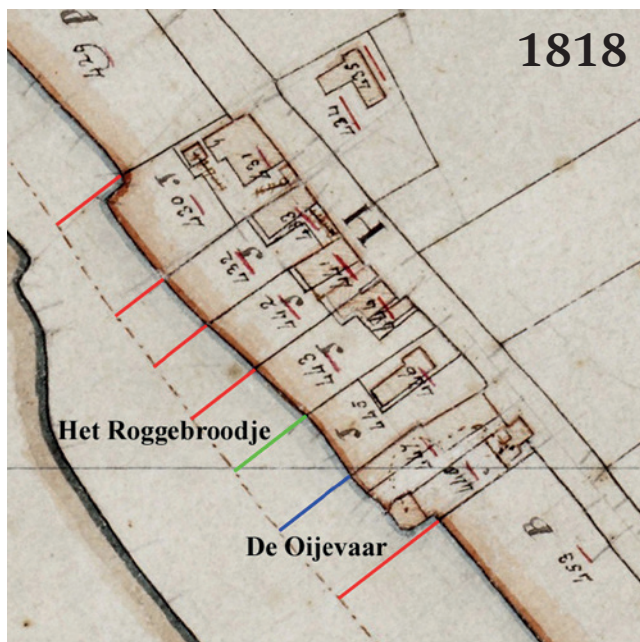
Afb. 3. Aankondiging van de publieke verkoping van roerende goederen van J.C. Noordendorp (*Leidsche Courant*, 28 maart 1870, p. 3).

een meter naar voren ten opzichte van de voorgevel van nr. 110 (zie afb. 4). Merkwaardig is dat deze knik in het perceel altijd al bestaan heeft, terwijl het tot 1880 nooit verschillende percelen geweest zijn. De vraag rijst in welk van beide gebouwen de gezinnen woonden en in welk van beide de bakkerij gevestigd was. Was de bakkerij in het kleinste gebouw, dat in 1832 een schuur wordt genoemd, en woonden de gezinnen beide in het grootste gebouw? Dit ligt meer voor de hand dan dat het grootste gebouw een woning met bakkerij was en dat er één gezin in de schuur woonde, mede omdat de schuur in 1875 nog steeds als zodanig in kadastrale registers aangeduid wordt.

Woonden er sinds eind achttiende eeuw steeds twee gezinnen in Het Roggebroodje, uit het eerder genoemde *Quohier* uit 1806/1829 blijkt dat het huis in 1829 in drie gedeelten bewoond werd en dat zou tot ongeveer 1880 zo blijven. Vóór de invoering van het bevolkingsregister omstreeks 1847 hadden deze delen nog geen eigen nummer, maar sindsdien tot 1879 droegen de 'appartementen' de huisnummers 35, 36 en 37 (in wijk 2). De huurders waren arbeiders, niet alleen landarbeiders, maar ook een pannbakkersknecht en een metselaarsknecht en daarnaast ook enkele schippers.

DE VOLGENDE EIGENAARS: JOHANNES CHRISTIAAN VAN DER TAS RESP. JOANNES WENSVEEN

Blijkens een veilingverslag in de *Leidsche Courant* van 28 maart 1870 was de nieuwe eigenaar van 'drie arbeiderswoningen met tuingrond, Wijk II, No. 35, 36 en 37, Sectie E, No. 443 en 444' J.C. van der Tas uit Leiden. De aankoopsom bedroeg 1.100 gulden. Johannes Christiaan van der Tas (1821-1900) dreef tientallen jaren met zijn vader Johannes de metselaarsfirma J. van der Tas & Zoon,

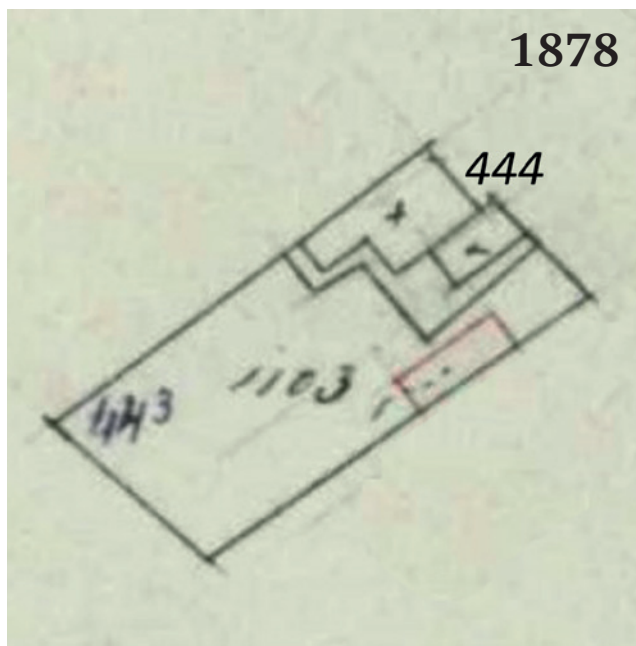
Afb. 4. De percelen Hoge Morsweg 104-136, zoals weergegeven op de Kadastrale Minuutplan van Oegstgeest, sectie E, blad 2, 1818. De blauwe lijn betreft een perceelsplitsing van 1720. Beeldbank.cultureelerfgoed.nl, MIN08142E02.

gevestigd aan de Oude Singel. Zelf was hij ondernemer voor eigen rekening en actief als bouwer, opkoper en verhuurder van huizen, aannemer, metselaar, handelaar in bouwmaterialen, een soort projectontwikkelaar avant la lettre dus. Ook had hij een functie als opperbrandmeester en werd hij in 1891 aangewezen als een der ijkschatters der personele belasting voor de buitengemeenten van Leiden (inclusief Oegstgeest). Tussen de Morsweg en het Galgewater bouwde hij op Oegstgeester grondgebied de (nog steeds bestaande) Van der Tasstraat, waarbij hij in 1885 zelf ging wonen boven de toegangspoort van het straatje (nu Morsweg 8) (zie afb. 5).

Afb. 5. Straatnaambordje van de Van der Tasstraat te Leiden (foto JH).

Erg lang heeft Van der Tas het perceel niet in eigendom gehad, want reeds in 1875 verkocht hij het aan de Leidse koopman Joannes Wensveen (1819-1899). Deze liet in 1878 in de tuin aan de zuidoostkant van het perceel een nieuwe schuur bouwen (zie afb. 6). De oude schuur (waarschijnlijk de voormalige bakkerij) werd tot woning verbouwd of na sloop vervangen door een nieuw gebouwde woning.

Afb. 6. Het nog ongesplitste perceel Hoge Morsweg 108-110, zoals vastgelegd op een kadastrale hulpkaart uit 1878. Met roze is de nieuw 'gestichte' schuur op sectie E no. 443 gemarkeerd (werd no. 1103). Coll. Kadaster, HK_OGT00_E_109.

De volgende stap was dat hij het noordwestelijke deel van het perceel aan de Hoge Morsweg in 1880 verkocht aan de Oegstgeester metselaar Bartholomeus Peeren. In verband daarmee moest het perceel, dat toen omschreven werd als 'schuur en tuinen, huizen en erven', uiteraard kadastraal gesplitst worden. Het verkochte deel met het oude huis erop werd sectie E no. 1201 (huis en tuin, 3,03 are, nu Hoge Morsweg 110), het zuidoostelijke deel met de tot huis verbouwde bakkerij en de nieuwe schuur werd sectie E no. 1202 (huis, schuur en tuin, 4,27 are, nu Hoge Morsweg 108) (zie afb. 7). Daarmee kwam er een einde aan de ongedeeldheid van het perceel. Tegenwoordig staan deze percelen kadastraal geregistreerd als Leiden sectie X no. 1201 (3,60 are) resp. sectie X no. 1202 (4,40 are) (zie afb. 8). Bartholomeus Peeren ging trouwens niet zelf op het noordwestelijke perceeldeel wonen, mede omdat het huis op dit kavel sinds 1878 verhuurd was en nog bewoond werd door landbouwer Nicolaas Hendriksz. van der Meij en diens tweede vrouw Dieuwertje Albertusdr. van der Meij. In 1883 verkocht Wensveen het zuidoostelijke perceeldeel (sectie E no. 1202) aan de Oegstgeester landbouwer Gerard van der Hulst, die in mei 1883 trouwde met Antje Beerepoot uit de Haarlemmermeer en er wel zelf ging wonen.

DE BEWONERS VAN DE 'APPARTEMENTEN'

Zoals vermeld werd het nog ongesplitste perceel in 1829 en latere jaren in drie gedeelten bewoond. Vermoedelijk waren deze 'appartementen' van voor naar achter gesitueerd in het oude huis op het noordwestelijke deel, zodat

1880

Afb. 7. De splitsing van het perceel Hoge Morsweg 108-110 in sectie E no. 1201 en no. 1202, zoals vastgelegd op een kadastrale hulpkaart uit 1880. Coll. Kadaster, HK_OGT00_E_122.

2022

Afb. 8. De percelen Hoge Morsweg 104-136, zoals weergegeven op de kadastrale kaart van 2022. De gele lijn betreft de perceel-splitsing van 1880 tussen Hoge Morsweg 108 (nu sectie X no. 1202) en 110 (nu sectie X no. 1201), kadaster.nl.

je een haaks op de weg gelegen straatje met woningen had, zoals dat ook bij De Ooijevaar en elders op de Hoge Mors het geval was en op een paar plekken nog steeds zo is. Wijk 2 nr. 35 werd tussen 1829 en 1877 bewoond door achtereenvolgens Jan R(h)ijnsburger en gezin, Philippus Jacobus van Heuzen en gezin, Cornelis Matthijsz. van Heusden en vrouw, en laatstelijk door de weduwe Aagje Storm-van Wieting, die in februari 1877 elders overleed maar kort daarvóór nog op nr. 35 woonde. Daarna wordt deze woning niet meer vermeld. Huis nr. 36 werd bewoond door achtereenvolgens Cornelis Hillenaar en gezin, Jacobus van Egmond en gezin, de weduwe Wilhelmina Baak-Houwaarde, de weduwe Antje Botermans-Verhoef met een zoon, de weduwe Cunera van der Klaauw-van Egmond met een zoon, en vanaf 1878 door de eerder genoemde Nicolaas van der Meij en zijn gezin. Bij de vernummering van begin 1880 is deze woning vernummerd tot nr. 54 en blijkt deze gesitueerd te zijn in het pand op het noordwestelijke deel van het perceel (sectie E no. 1201, Hoge Morsweg 110). Huis nr. 37 werd bewoond door achtereenvolgens Simon Groen in 't Wout en gezin, Klaas Wassenburg en gezin, Wijnand Rijdsdam en gezin, en vanaf augustus 1877 door Isaïc Mechelse en zijn gezin (in 1877 en 1879 werden hier de beide kinderen geboren). Na de vernummering van begin 1880 woont Isaïc op nr. 55. Dit is echter geen deel van het oude huis maar blijkt de verbouwde schuur of het nieuwe huis op het zuidoostelijke deel van het perceel (sectie E no. 1202, Hoge Morsweg 108) te zijn. Dit impliceert dat het oude nr. 37 niet identiek kan zijn aan het nieuwe nr. 55. Waarschijnlijk was dit vernieuwde huis dus al in 1877 klaar en kreeg dit het nummer 37 (Isaïc

noemde het althans zo bij de geboorteaangifte van zijn kinderen), begin 1880 gewijzigd in nr. 55. Isaïc Mechelse bleef in elk geval tot mei 1883 in huis nr. 55 wonen, en vervolgens kwam de nieuwe perceeleigenaar Gerard van der Hulst erin wonen.

Zo eindigde in 1880 de gezamenlijke geschiedenis van Hoge Morsweg 108-110 en beginnen de geschiedenissen van de afzonderlijke percelen. In een volgende aflevering van *Over Oegstgeest* hopen wij nader in te gaan op de latere eigendoms- en bewoningsgeschiedenis van het perceel waar ooit de bakkerij gevestigd was, het huidige nummer 108. ●

BRONNEN (VOOR ZOVER NOG NIET VERMELD)

- Collectie Kaarten Hoogheemraadschap van Rijnland (1457-1857), inv.nr. A-0389 (1627).
- Oud-Rechterlijke Archieven Oegstgeest 1577-1811, inv.nrs. 1-42.
- Archief Stadsheerlijkheden, inv.nr. 866 (1806/1829).
- Kadastrale archieven.
- Bevolkingsregisters Oegstgeest 1850-1861, 1861-1880, 1880-1900.
- Krantenviewer Historische kranten Erfgoed Leiden en Omstreken.
- Nieuw Notarieel Archief Leiden 1811-1842, inv.nr. 408, akte 26 (26.1.1828).
- Nieuw Notarieel Archief Leiden 1843-1905, inv.nr. 562, aktes 36-40 (18-22.3.1870).

Deel 1

Endegeest, de eerste anderhalf duizend jaar

DOOR FREEK LUGT

Over de geschiedenis van Endegeest in de eerste eeuwen. Mogelijk begint die al in de Romeinse tijd; voorgangers van het kasteel zijn er zeker al vanaf de dertiende eeuw. In de zeventiende eeuw komt René Descartes er wonen. Pas daarna krijgt het kasteel zijn huidige vorm.

Termen als belenen, leenheer, leenroerig, opdragen, allodiaal, enzovoort hebben betrekking op middeleeuwse vormen van bezitsverkrijging, qua resultaat vergelijkbaar met de huidige erfpacht. Hierop ga ik nu niet in.

‘Hij woonde in een zeer fraai gelegen kasteeltje, vlakbij een grote, mooie universiteit, op drie mijl van het hof [van de stadhouder] en op nog geen twee uur van de zee. Hij beschikte over voldoende, goed geschoold en verzorgd uitziend personeel en een mooi aangelegde tuin die eindigde in een boomgaard. In de wijde omtrek

strekten zich weilanden uit, waaruit talrijke kleine en grote kerktorens oprezen, die in de verte aan de horizon niet meer dan stipjes waren. Over water ging hij in één dag naar Utrecht, Delft, Rotterdam, Dordrecht, Haarlem en soms naar Amsterdam, waar hij een jaargeld van tweeduizend pond op de bank had. Hij kon een halve dag doorbrengen in Den Haag en daarna weer naar zijn woning terugkeren; de tocht voerde over een schitterende weg midden tussen weilanden en buitenverblijven.’

‘Un petit château en très belle situation’ zijn de originele woorden die de geciteerde Franse letterkundige Samuel Sorbière in het voorjaar van 1642 gebruikt als hij kasteel Endegeest beschrijft, dat dan bewoond wordt door René Descartes (1596-1650).

KASTEEL ENDEGEEST

Kasteel Endegeest heeft in de tijd van Descartes nog niet het uiterlijk dat wij kennen. In verband met een gevreesd Spaans beleg van Leiden besluit het stads-

Het uiterlijk dat kasteel Endegeest in de tweede helft van de zeventiende eeuw kreeg (pentekening, tekenaar onbekend, 1706, Erfgoed Leiden en Omstreken PV82022).

bestuur in 1573 om alle stenen gebouwen rondom Leiden af te breken, of op zijn minst zo onbruikbaar te maken dat de Spanjaarden ze niet zullen kunnen gebruiken. Ook Endegeest zal worden gesloopt. In hoeverre dit toen is gebeurd valt niet meer na te gaan. Uit de datering van thans in het kasteel aanwezig houtwerk blijkt dat het kasteel na het verblijf van Descartes herbouwd is, kort na 1647 en 1651. 'In ieder geval werd het bestaande gebouw vrijwel volledig gesloopt', zegt bouwhistoricus Jan Dröge. De mogelijkheid bestaat dat het middeleeuwse kasteel in 1573 slechts ongeschikt is gemaakt als commandopost of uitvalsbasis voor de belegeraars. De Leidenaren kunnen bijvoorbeeld hebben volstaan met het slopen van gemakkelijk af te breken muren en het in brand steken van de rest van de gebouwen, waardoor de houten daken ervan verloren zijn gegaan, zoals bijvoorbeeld met het middeleeuwse Oud-Poelgeest is gebeurd.

Hoe het ook zij, het kasteel zag er in de tijd van Descartes anders uit dan nu. De oudst bekende afbeeldingen dateren uit enige jaren na het Beleg van 1573-74 en uit 1631, tien jaar voordat Descartes erin trok en zestien jaar voor de herbouw in en na 1647. De oudste afbeelding komt uit een artikel van dorpsgenoot Bijleveld uit 1909, die deze had gekregen van historicus Beelaerts van Blokland. Als onderschrift heeft Bijleveld erbij gezet: 'De na het Beleg van Leiden overgebleven torens van Endegeest.' Ondanks de povere overlevering van de tekening is duidelijk te zien dat de twee achthoekige torens er nog staan, of intussen gerepareerd zijn. Het muurwerk dat daar zonder twijfel tussen heeft gestaan is nog steeds weg. De in plaats daarvan tussen de torens geplante rij bomen heeft een respectabele hoogte bereikt. Is dit de boomgaard waarvan Sorbière spreekt? Tegen de linker toren staan enkele aanbouwen, ook intact, zo te zien.

De afbeelding uit 1631 staat op een kaart in het kaartboek van het Kapittel van de Hooglandse Kerk in

De oudste twee afbeeldingen van Endegeest vóór de herbouw van 1647-1651. De rechter komt voor op een kaart van Jan Pietersz. Dou uit 1631 (uitsnede ELO PV 71556.65) en is waarschijnlijk niet accuraat. De linker afbeelding is een slecht overgeleverde tekening uit de periode tussen het Beleg van Leiden in 1573-74 en het jaar 1623 toen Maarten van Schouwen van Endegeest er woonde (uit Leidsch Jaarboekje 1909, p. 13).

Leiden, van de hand van Jan Pietersz. Dou. Het kasteel is schematisch afgebeeld zoals dat destijds op landkaarten ging; wel staat het op dezelfde plaats als het huidige kasteel. Het gebouw heeft een U-vormige plattegrond. De twee rechthoekige zijvleugels hebben trapgevels, terwijl het dak van het middendeel wordt bekroond door een torentje dat erop lijkt te staan, tenzij de tekenaar heeft bedoeld het erachter te tekenen. De juistheid van de tekening van Dou kan worden betwijfeld. Met name de rechthoekige zijvleugels met trapgevel komen vreemd voor. De huidige achthoekige torens zijn naar alle waarschijnlijkheid gebouwd op de fundamenten van de middeleeuwse torens, die op het plaatje uit het artikel van Bijleveld nog duidelijk te zien zijn. Dat correspondeert niet met rechthoekige zijvleugels. Ook valt op dat Dou de toegang tot het kasteel in het zuiden situeert, via een brug over de gracht, terwijl vaststaat dat de toegang steeds naar het noorden gericht is geweest. Het kasteel ligt immers aan het eind van de geest. Ten zuiden ervan lag een moerasgebied dat zich uitstrekte richting Rijn en dat bekend stond als 'de Koeievennen'. Een weg die toegang tot het kasteel zou kunnen verlenen lag daar niet; Dou tekent zo'n weg ook niet. De conclusie moet zijn dat Dou zich primair op de geografie richtte en op de eigendomsrechten van de verschillende percelen die op de kaart zijn afgebeeld. Daartoe diende de kaart ook. Het kasteeltje zal hij, of een leerling, er in het atelier uit zijn hoofd hebben bijgetekend. Het exacte uiterlijk daarvan was immers voor het doel van de kaart niet relevant. Een overeenkomstige kaart van Dou uit 1655, dus na de herbouw, bevestigt dit. Toen was weliswaar de zuidelijke toegang weg maar had volgens het plaatje het kasteel drie torens van ongelijke hoogte, waarvan minstens één vierkant.

De woning van Descartes zal zich in de linker toren met aanbouwen bevonden hebben die getoond wordt op de oudste afbeelding. Wellicht heeft de uitdrukking 'un petit château' hierop betrekking. In elk geval

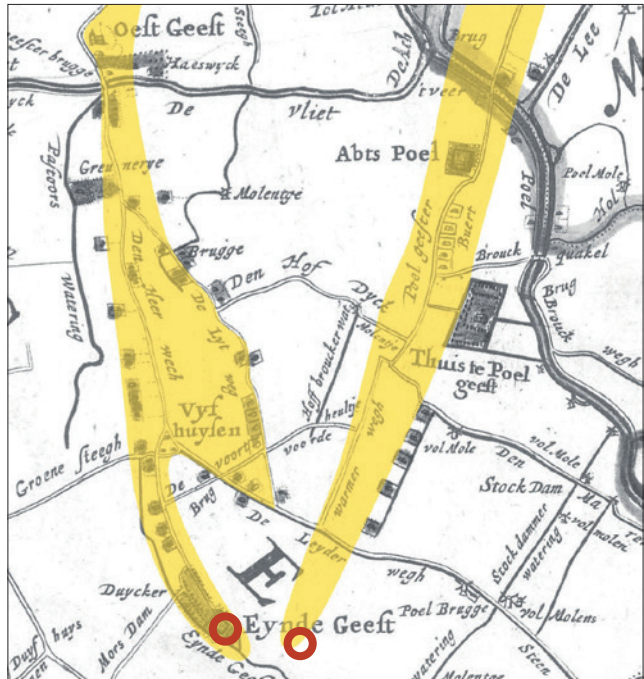

had Descartes een toren. ‘Vanuit de toren van kasteel Endegeest had ik een prachtig uitzicht op de Oude Rijn, die door de weilanden naar zee meanderde’, schrijft hij naderhand in een brief.

DE EERSTE EEUWEN

Op de plaats van kasteel Endegeest werd op zijn minst al rond het begin van de jaartelling gewoond. Dit blijkt uit de vondst van aardewerk uit die periode. Het lag in de vulling van een kuil ter hoogte van de voorgevel van het huidige kasteel. Weliswaar is het denkbaar dat de scherven zich bevonden in grond die voor de bouw van het kasteel van elders is aangevoerd, maar het is even goed mogelijk dat zij zich op hun originele plaats bevonden. In elk geval zullen zij niet van heel ver weg hierheen zijn gekomen. Hierdoor staat wel vast dat op deze plek, of dicht in de buurt, al vlak voor of in de Romeinse tijd werd gewoond. Verbazingwekkend is dit niet: op zeshonderd meter oostelijk van hier is op het terrein van revalidatiecentrum Basalt een boerderij uit de Romeinse tijd aangetroffen. Mede omdat er veel Romeinse spullen zijn gevonden, mag worden aangenomen dat het de boerderij van een Germaanse veteraan uit het Romeinse leger was. In beginsel mochten mensen hier vlak ten noorden van de Limes van de Romeinen niet wonen, maar voor veteranen werd een uitzondering gemaakt. Het ligt daarom voor de hand dat op de plaats van kasteel Endegeest ook zo'n veteranenboerderij heeft gestaan. De situering is immers opvallend gelijk: de boerderijen liggen aan het eind van respectievelijk de geest van Poelgeest en de geest van Oegstgeest. Een kaartje maakt dit duidelijk (rechtsboven).

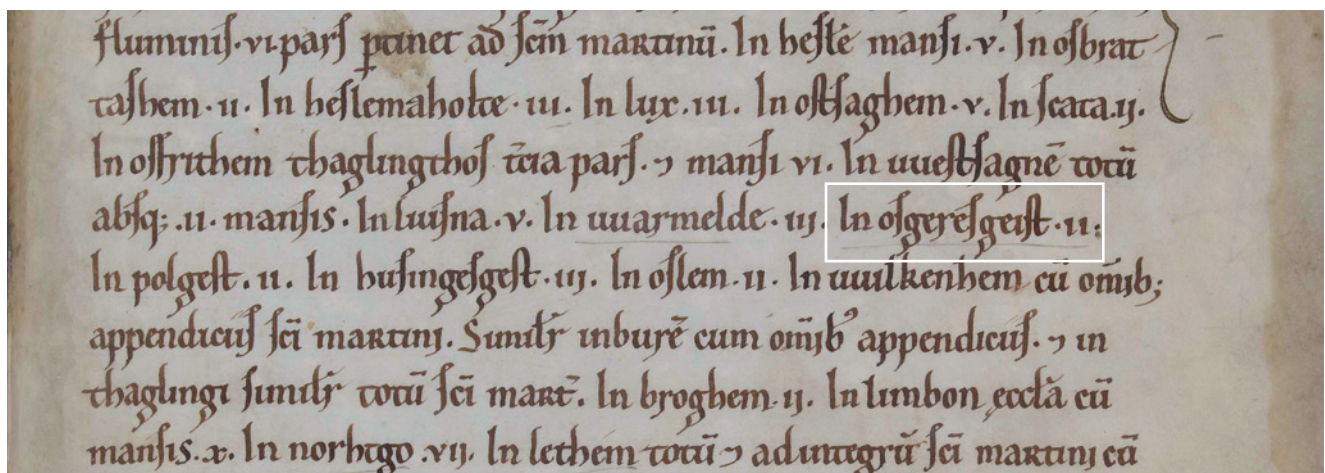
Niet bekend is of op de plaats van Endegeest in de achtste of negende eeuw ook een boerderij stond. In de uit die periode stammende ‘goederenlijst van de Maartenskerk’, een lijst met bezittingen van het bisdom in die periode, is vermeld: ‘In osgeresgeist II’. Hiermee is bedoeld dat er in Oegstgeest twee boerderijen aan

Het kaartje laat zien dat Endegeest (links, op de strandwal van Oegstgeest) en de Romeinse boerderij op het terrein van Basalt (rechts, op de strandwal van Poelgeest) beide aan het eind van een strandwal liggen (basiskaart uit Dijkstra, Rondom de mondingen, p. 115).

de kerk waren geschonken. Een van die twee kan een boerderij op de plaats van Endegeest zijn geweest, maar meer dan speculatie is dit niet. In elk geval kan het nog geen kasteel zijn geweest, hooguit een versterkte houten boerenhoeve met een gracht eromheen.

Een stenen gebouw stond er wel minstens in de dertiende eeuw. In het kasteel is een zwaar stuk muurwerk uit die tijd aangetroffen, opgemetseld uit kloostermoppen. Toen moet de oudste heer van Endegeest er hebben gewoond van wie nog iets bekend is: Jacob, die in 1281 in een archiefstuk voorkomt en

Deel van het Utrechtse afschrift van de goederenlijst van de Maartenskerk. De passage ‘In osgeresgeist ii’ is omkaderd (Het Utrechts Archief, toegang 218-1, inv.nr. 1, f. XVI).

Achterzijde van het latere kasteel Endegeest (litho uit P.J. Lutgers, Gezigten in de omstreken van 's-Gravenhage en Leyden, Amsterdam 1855).

in 1307 overleed. Zijn vader was ridder. Dit is bekend doordat in een archiefstuk uit 1307 een zuster van Jacob 'ver Ida' wordt genoemd, terwijl in een stuk uit 1310 een andere zuster 'ver Addewijn' heet. 'Ver' staat voor dochter van een ridder, zodat de vader van deze zusters en van Jacob ridder moet zijn geweest. Verondersteld zou daarom kunnen worden dat deze ridderlijke vader het kasteel heeft laten bouwen, dat toen mogelijk niet veel meer dan een hoeve met een 'stenen kamer' was. Het is echter ook denkbaar dat de hoeve er al eerder was en dat Jacobs vader deze naar de eisen des tijds heeft aangepast. Jacob van Endegeest bezat in 1281, naast het kasteel met het bijbehorende land, ook nog grond in Poelgeest, in de buurt van kasteel Paddenpoel, die hem in leen was gegeven door graaf Floris V. Jacob was getrouwd met vrouwe Erkenraad maar had geen kinderen. Na Jacobs overlijden is blijkaar het kasteel naar een derde zuster gegaan, Hasekine; 'Haasje' zouden wij nu zeggen, 'Haze' was destijds een vrouwen naam. Uit 1307 dateert namelijk een leenbrief waarin vrouwe Hasekine van Endegeest wordt beleend met het kasteel en een flink stuk land. De leenheer was haar neef Hendrik van Alkemade, de oudste broer, waarschijnlijk stiefbroer, van Hendrik Jansz., heer van Poelgeest. In 1310 wordt Hasekine bovendien beleend met het land in Poelgeest dat eerder van haar broer was. In beide gevallen zou het goed volgens de leenbrief na haar overlijden naar haar kleinzoon gaan, Simon van Endegeest. Zou deze Simon zijn vooroverleden, dan zou het kasteel naar zus Ida en haar afstammelingen gaan, maar zo ver is het niet gekomen, lijkt het. Op een niet meer leesbare datum vóór het jaar 1364 wordt namelijk een Simon van Endegeest, kennelijk een latere Simon dan de zojuist genoemde, beleend met de helft van het goed van Endegeest. Gelet op het feit dat oudste zonen naar

hun grootvader van vaders kant plachten te worden genoemd, zou deze latere Simon een kleinzoon kunnen zijn van de Simon van Endegeest, die de kleinzoon was van Hasekine van Endegeest. De leenheer is dan Dirk van Wassenaar, burggraaf van Leiden en heer van Oegstgeest. Met de andere helft van Endegeest wordt de latere Simon beleend door een telg uit het geslacht Van Alkemade, die toen de vrije eigendom van die helft had. Betovergrootmoeder Hasekine was toen nog niet vergeten: zowel in 1357 als in 1371 droeg een perceel grond in Oegstgeest dat in andere handen overging de naam 'Ver Haaskensveld.' Endegeest is dan kennelijk 'leenroerig' aan zowel de burggraven als het huis van Alkemade. In 1364 herhaalt de historie zich. Dirk van Wassenaar beleent Floris van Endegeest met de helft van het kasteel. Daarbij behoren ook 'de heemwerf' met een stuk land genaamd 'het Hellant' en nog een stuk op de geest, en 'de molenkamp' bij het huis. Kennelijk stond er een molen, of had er een gestaan. Floris is getrouwd met Elisabeth, dochter van Jacob van den Damme. In 1390 wordt Floris door de graaf beleend met de grond in Poelgeest die ooit van Jacob van Endegeest was en waarvan toen werd gezegd dat die bij kasteel Paddenpoel lag. In 1399 valt de grond bij Paddenpoel toe aan Simon van Endegeest, maar niet kasteel Endegeest. In 1421 namelijk wordt Willem Hendriksz. van Endegeest, geboren in de familie Van Alkemade, beleend met Endegeest. Deze belening vindt opnieuw voor de helft plaats door Hendrik van Wassenaar, burggraaf van Leiden en heer van Oegstgeest, en voor de andere helft (overigens pas in 1423) door ridder Floris Florisz. van Alkemade. De nieuwe leenman staat voortaan bekend als Willem Hendriksz. van Alkemade van Endegeest.

In 1428 vererft Endegeest op Willems oudste dochter, vrouwe Willemijn. In 1428 en 1429 wordt zij ermee beleend door burggraaf Hendrik van Wassenaar respectievelijk haar neef Floris van Alkemade, in beide gevallen voor de helft. De belening wordt in 1433 bevestigd bij het bereiken van haar meerderjarigheid. Willemijn trouwt met Dirk van Maarssen, die in 1439 de aan Floris van Alkemade opgedragen helft van Endegeest verkoopt aan Dirk Boudewijnsz. van Zwieten. Deze koopt in 1448 ook de andere helft van Endegeest van Dirk van Maarssen, wat slechts mogelijk is met een bijzondere juridische manoeuvre naar middeleeuws recht, namelijk door tegelijkertijd van Floris van Alkemade de allodiale eigendom van de ene helft te verwerven en die op te dragen aan de burggraaf. Het resultaat is dat Endegeest nu leenroerig is aan één persoon, te weten de burggraaf van Leiden, die tevens ambachtsheer van Oegstgeest is. We komen nu in de periode dat de eigenaren van het kasteel dit meestal als buitenverblijf gebruiken en 's winters elders wonen, vaak in Leiden. ●

Wordt vervolgd.

April 1961 – april 2023

DOOR BERNARDIEN DE JONG

62 jaar geleden – begin april 1961 – werd onderstaande foto gemaakt op de hoek van de Laan van Arenstein en de Laan van Oud-Poelgeest. Daar stond zo'n zelfde mooie versierde paal als waarover al werd al verteld in de vorige aflevering van *Over Oegstgeest* in de rubriek 'In Beeld'. Toen ik dat las, herinnerde ik me deze foto waarop ik te midden van enkele vriendjes te zien ben, staand OP het straatnaambord, dat halverwege de paal was gezakt (dat kwam niet door mij: het was al veel eerder naar beneden gezakt!). Ik stond te wachten op de komst van de dierenarts omdat onze kat erg ziek was en de dierenarts hem moest laten inslapen. Leuk om te vertellen wie er op de foto te zien zijn... Dat zijn Philip en Frank de Josselin de Jong (staand achter het straatnaambord); midden voor (met capuchon) Maarten Hillebrandt en zittend zijn broer Jan-Willem Hillebrandt.

Het hoekhuis op de achtergrond werd bewoond door... Jan van de Hoek! Hij heette echt zo!

Ik ben geboren in 1950 aan de Terweeweg 79, maar zomer 1953 verhuisden we naar ons mooie hoekhuis aan de Laan van Arenstein 39. Ik heb er een fijne jeugd

gehad. Als kinderen konden we veel buitenspelen, wat we graag deden. In de winter schaatsten we aan de Laan van Alkemade/Hofbrouckerlaan of op de ijsbaan van IJscub Oegstgeest. Ook wandelden we in het Bos van Oud-Poelgeest of de Leidse Hout, maar we speelden vooral veel op straat. Dat was zo gezellig! Maar weinig mensen hadden al een tv-toestel. We mochten vanaf de tweede helft van de vijftiger jaren twee keer per week de kinderprogramma's komen kijken in het huis van boswachter Den Hollander op het terrein bij Oud-Poelgeest. Zij hadden al tv! Daar zaten dan soms wel tien kinderen op kussentjes op de grond naar het kleine tv-scherm te kijken. Geweldig! Na afloop kregen we nog een snoepje uit een oud trommeltje en dan werden we bij het naar huis lopen nagekeken door mevrouw Den Hollander. Ze wilde zien of we wel echt naar huis gingen! Zo bijzonder dat we daar welkom waren!

Ik ben heel benieuwd of er nog mensen zijn die zich het ponyweitje kunnen herinneren op de hoek van de Laan van Oud-Poelgeest en de Hofdijck. De Hofdijck had toen nog een kruispunt met de Laan van Oud-Poelgeest (daar is nu de rotonde; je kunt tegenwoordig niet meer de Hofdijck op richting Hofbrouckerlaan) en liep (en loopt nog steeds!) door tot aan de Poelgeesterweg; van dat punt af loopt tegenwoordig de drukke Oegstgeesterweg.

De zwart-witfoto is ± 1960 gemaakt; de kleurenfoto in februari 2023 op ongeveer hetzelfde punt. Wij staan daar dus midden op wat nu het fietspad is. De pony's waren moeder en veulen (Toosje en Hansje). Uiterst rechts zie je net een glimp van ons huis. Op de foto staan mijn zusjes Marieke (midden), Emilie (daarachter) en ik (vooraan). ●

De achterpagina van dit tijdschrift wordt gebruikt om een bijzonder moment van het afgelopen halfjaar in beeld te brengen. Dat kan van alles zijn: een door de Historische Vereniging Oegstgeest ontvangen schenking, zoals een foto, een schilderij of een briefwisseling; een opmerkelijke verbouwing van een huis; een 100-jarige Oegstgeestenaar; een verenigingsjubileum. Alles kan In Beeld gebracht worden zolang het maar iets met de historie van ons dorp te maken heeft.

Bollen in het dorp

DOOR TIM HOPPEN

Als ik dit schrijf, eind maart, staan de narcissen en hyacinten nog maar net op de bollenvelden. Als een Oegstgeestenaar tegenwoordig van de kleurenpracht van de bollenvelden wil genieten, kan deze dichtstbijzijnd terecht in de Elstgeesterpolder (tot 1966 voor een stukje toebehorend aan onze gemeente). De meeste mensen zullen evenwel naar Sassenheim, Lisse of Hillegom gaan. Ruim een eeuw geleden kon dit veel dichterbij. De bollenvelden bevonden zich midden in wat nu ons dorp is, getuige de onderstaande foto. Deze dateert uit de beginjaren van de twintigste eeuw en komt uit het digitaal fotoarchief van de gemeente. De foto toont een woning met bollenschuur, waarschijnlijk van Molenkamp, gelegen in het gebied tussen Terweeweg, Duivenvoordestraat, Juffermansstraat en Sportmanstraat. Het is moeilijk voor te stellen dat er zo kort geleden nog bollen stonden op de plaats waar je nu naar winkels of station fietst. Oude foto's hebben het vermogen zulk besef indringend bij te brengen.

Tijdens de Algemene Ledenvergadering van 29 maart jongstleden werd er een vraag gesteld over het digitaal fotoarchief. Er was onduidelijkheid over de status van dit archief, nu het gemeentearchief is ondergebracht bij Erfgoed Leiden en Omstreken. Het fotoarchief is echter niet meeverhuisd en wordt nog steeds beheerd door de gemeente. Op Google is het niet direct te vinden, maar de url is: <https://www.digitaalfotoarchief.oegstgeest.nl>. Dit archief telt nu 7619 afbeeldingen! Maar er is meer: wie bij Erfgoed Leiden en Omstreken (www.erfgoed-leiden.nl) onder het hoofd Beeldmateriaal de zoekterm 'Oegstgeest' invoert, krijgt maar liefst 13.968 zoekresultaten. In de komende nummers van *Over Oegstgeest* willen we een topje van deze enorme rijkdom aan foto's en andere afbeeldingen laten zien. ●

Foto: identificatienummer 725-19-DG-182.

Heeft u ook iets dat u *In Beeld* wilt brengen? Of heeft u spullen, documenten of andere zaken die u iets vertellen over het Oegstgeest van vroeger? Neem dan contact op met de redactie: Louise de Colignylaan 30, 2341 CK Oegstgeest, of stuur een e-mail naar redactie@historischeverenigingoegstgeest.nl